

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ฝืนหนัง ไม้ไผ่ และกระดองเต่า

การค้นพบกระดองและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณ์ที่พกพาได้สะดวก และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน ทั้งทางความคิดและสังคม

พิมพ์คำ

สำนักพิมพ์

สารคดี

ลำดับที่ ๘๙๒

พระเจ้าโคกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่

ส. พลายน้อย : ผู้เขียน

พิมพ์ครั้งแรก : ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ราคา ๓๙๐ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘

ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ส. พลายน้อย.

พระเจ้าโคกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่. --กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๖๒.

๓๖๘ หน้า.

๑. พระเจ้าโคกมหาราช. I. ชื่อเรื่อง.

๒๕๖๔.๓๐๙๒๔

ISBN 978-616-00-3861-9

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร/บรรณาธิการอำนวยการ : วรพันธ์ โลกิตสถาพร

กรรมการผู้จัดการ : ดร. สุวิทย์ ภูมิปัญญา โลกิตสถาพร

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร : เจตยา โลกิตสถาพร

ที่ปรึกษาด้านบรรณาธิการ : รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์

ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิกะไชย บรรณาธิการสร้างสรรค์ : พัชรี้ แต่แดงเพชร

หัวหน้ากองบรรณาธิการสร้างสรรค์บรรณนิยาย : พัชราพร บุญส่ง

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

บรรณาธิการเล่ม : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ พิสูจน์อักษร : สุวิชา สุชีวงศ์ ปวีณา พงศ์ทองเมือง

ออกแบบปก/รูปเล่ม : เอกอนันต์ ศิริเลิศฤทัย

พิมพ์ที่ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด

satapornbooks

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๕๔๐ ๓๘๗๐

กองบรรณาธิการ : spbbooks@hotmail.com

กองบรรณาธิการสร้างสรรค์ต้นฉบับ : satapornbooks.editor@gmail.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้ากระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์
สำนักพิมพ์ยินดีขอเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมระบุรายละเอียดการชำรุด
ไปตามที่อยู่ด้านบน หรือ โทร. ๐ ๒๕๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๒๑, ๕๔, ๕๖

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคม
ผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
แห่งประเทศไทย

เย อมมา เหตุปฏภา
เตสํ เหตุ ตถาคโต
เตสญ โย นิโรธจ
เอวํ วาที มหาสมณ

ธรรมเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิด
พระตถาคตเจ้า ตรัสเหตุแห่งธรรมนั้น
พระมหาสมณะ มีปกติตรัสอย่างนี้

พระอัสสชิเถระกล่าวกับอุปติสสมาณพ
ณ เมืองราชคฤห์

แต่
ศาสตราจารย์พิเศษ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต
ประธานคณะกรรมการแห่งชาติ
ว่าด้วยแผนงานและความทรงจำแห่งโลก
ขององค์การยูเนสโก
ผู้เป็นปณิษยบุคคลแห่งบรรณารักษ์
ด้วยความเคารพอย่างสูง

คำนิยาม

ชนะใดใครอื่นเป็นหมื่นครั้ง แต่ถ้ายังเป็นเหตุให้ใจตกต่ำ
ชนะด้วยอาวุธก่อเวรกรรม ชัยชนะด้วยธรรมเลิศล้ำชีวี

นับเป็นเรื่องที่น่ายินดียิ่งนักที่ ส. พลายน้อย (คุณสมบัติ พลายน้อย) ได้อุทิศตนเป็นผู้อนุรักษ์ สืบสาน สร้างสรรค์ ส่งเสริม และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยด้วยผลงานหนังสือสารคดีที่มีวรรณศิลป์ อันมีคุณภาพการยิ่งต่อสังคมไทย ผลงานได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็น ระยะๆ อย่างต่อเนื่อง และยังคงสร้างสรรค์ผลงานอย่างสม่ำเสมอ ล่าสุดได้รวบรวมเรียบเรียงสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธ ศาสนาให้ปรากฏในบรรณพิภพ บรรจบทยอยตีพิมพ์เรื่องแรกคือ ตามรอยพุทธประวัติ (พ.ศ. ๒๕๕๗) เรื่องต่อมาคือ เกิดครั้งพุทธกาล (พ.ศ. ๒๕๕๙) และเรื่องล่าสุดนี้ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธ ศาสนูปถัมภ์ผู้ยิ่งใหญ่ (พ.ศ. ๒๕๖๒) เพื่อผู้อ่านจักได้ใช้เป็นนิทัศน์ ผ่านการศึกษาประวัติของวีรบุรุษหรือบุคคลสำคัญ จนตกผลึกทาง ความคิด สามารถสกัดสารัตถะแห่งชีวิตและงาน นำความสำเร็จมาเป็นแนวทางประกอบกิจและนำความพลาดผิดมาเป็นบทเรียน จัก ช่วยย่นระยะทางและจักเป็นทางลัดสั้นแห่งชีวิตต่อไป

คำแต่เก่าก่อนว่า “โลกเปรียบเหมือนโรงละครใหญ่ ชายหญิง ไชว์เปรียบตัวละครนั้น” และอีกบทว่า “ดูหนังดูละครแล้วย้อนดูตัว”

หรือว่า “ดูหนังให้จบตอน ดูละครให้จบเรื่อง” ละครชีวิตของพระเจ้า
อโศกมหาราชจึงเป็นดั่งที่เรียกว่า “ต้นคดปลายตรง” โดยเฉพาะการ
พิชิตชัยนั้น ท่านจำแนกไว้ ๒ ประการ ได้แก่ สังคามวิชัย-ชัยชนะ
ด้วยสงคราม ๑ ธรรมวิชัย-ชัยชนะด้วยธรรม ๑ สังคามวิชัยเป็น
ชัยชนะด้วยสงคราม ด้วยยุทธวิธีและกลโลบายภายใต้การบงการของ
กิเลส เช่น กลยั่ว : ยั่วให้อยากด้วยโลภะ, กลยุ : ยุให้โกรธด้วยโทสะ
และกลย้อน : ย้อนให้หลงผิด จิตงมงายด้วยโมหะ เมื่อใช้กิเลสเป็น
อาวุธเข้าต่อสู้ แม้นกุมกำชัยชนะอยู่ ก็เป็นชัยชนะที่กลับแพ้ได้ ย่อม
เป็นชัยชนะที่ไม่จริง ชัยยังเป็นที่ตั้งแห่งการถูกผูกอาฆาต ทั้งความ
พินาศไว้เบื้องหลัง ชนะด้วยอาวุธจึงสิ้นสุดด้วยความแค้น เนื่องแน่น
ด้วยเวรภัย ดังพระเจ้าอโศกมหาราชผู้มุ่งหมายพิชิตชัยด้วยสงคราม
ผลลัพธ์ที่ติดตามมาคือพระหัตถ์ที่โลมเลือดเปื้อนเหมือนมือมาร
เกิดทุกข์ทเวษร้ายภายใต้คราบน้ำตาและเสียงร่ำไห้ ชัยชนะที่
พระองค์ได้รับคือชัยชนะบนซากปรักหักพัง ดังพระสมัญญานามว่า
“จันทาโคก - อโคกผู้ดูร้าย” ส่วนธรรมวิชัย พิชิตชัยด้วยธรรม
ภายใต้การชี้นำของพระธรรมด้วยธรรมวิธีโกศล คือฉลาดทำทาง
เจริญ (อายุโกศล) ฉลาดเว้นทางเสื่อม (อภัยโกศล) และฉลาดใน
วิธีการบริหารจัดการ (อุบายโกศล) เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน
แปรเปลี่ยนสังคามวิชัยสู่ธรรมวิชัยอันงามสง่า เลิศล้ำด้วยพระกรุณา
ประทานหัตถ์ธรรมเช็ดน้ำตา นำมาซึ่งความปรีดา นำสันติภาพ
คืนสันติสุขทุกถ้วนหน้า เป็นเหตุแห่งที่รักของทวยเทพและมนุษย์ใน
กาลภายหลังว่า “ปิยทัสสีอโคก - อโคกผู้เป็นที่รัก”

ขอเราทั้งหลายได้เดินตามทางพระ ละทางมารกันเถิด เพื่อ
ชีวิตที่ประเสริฐ ทางเสื่อมจักได้เดินหนี ทางดีจักได้เดินตาม มีชัยชนะ
ด้วยธรรมกันเถิด โดยมีละครชีวิตของพระเจ้าอโศกมหาราชเป็น
ตัวอย่างในการเป็นจุดเปลี่ยนของชีวิตด้วยอิทธิพลแห่งพุทธศาสนาที่
ส. พลายน้อย ได้ฉายภาพชีวิตเป็นรอยธรรมอย่างแห่งทางไท ให้
ผู้อ่านได้ร่วมเดินทางบนเส้นทางแห่งธรรมยาตราจาริกบูชาพระเจ้า
อโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ จึงขออนุโมทนาต่อ
ส. พลายน้อย ที่ได้สร้างสรรค์หนังสือดีมีคุณภาพ อ่านสนุก ได้สาระ
เป็นประโยชน์ทั้งต่อคดีโลกและคดีธรรม

พระมหาเฉลิม ปิยทสฺสี, ดร.

เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม

จังหวัดปทุมธานี

คำ นี ย ม

ส. พลายน้อย หรือ คุณสมบัติ พลายน้อย เป็นนักอ่าน นักค้นคว้า และนักเขียน มีผลงานวรรณกรรมแพร่หลายอย่างต่อเนื่องมานานกว่าหกทศวรรษ จึงเป็นที่รู้จักกันดีในวงการนักอ่าน ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภาษา วรรณคดี ชีวประวัติบุคคล และสารคดีทั่วไป ล้วนเป็นผลงานสร้างสรรค์อันทรงคุณค่า สมกับได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติด้านวรรณศิลป์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓

โดยเฉพาะผลงานที่ตีพิมพ์ไม่นานมานี้ คือชุดวรรณกรรมพุทธประวัติและบุคคลสำคัญทางพุทธศาสนาจำนวน ๓ เล่ม ได้ทยอยตีพิมพ์สู่วงการวรรณกรรม เรื่องแรกคือ ตามรอยพุทธประวัติ (พ.ศ. ๒๕๕๗) เรื่องต่อมาคือ เกิดครั้งพุทธกาล (พ.ศ. ๒๕๕๙) และปีนี้ พ.ศ. ๒๕๖๒ คือ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายของชุดดังกล่าว ส. พลายน้อย บอกกล่าวว่า เพิ่งเขียนจบ และตีพิมพ์เมื่ออายุ ๙๐ ปีพอดี นับเป็นวาระมงคลยิ่ง สมกับความปรารถนาที่ตั้งใจไว้

หนังสือ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ ผมอ่านตลอดทั้งเล่มด้วยความชื่นชอบและชื่นชม ส. พลายน้อย สร้างสรรค์ผลงานอันเป็นประโยชน์ยิ่ง ขอยกตัวอย่างความประทับใจของผมจากหนังสือเล่มนี้

ประการแรก ทำให้ทราบประวัติและพระราชกรณียกิจของ
มหाराชพระองค์นี้ทั้งด้านดีและด้านร้าย พร้อมกับชี้ให้เห็นว่ามนุษย์
ที่มีจิตใจมีดมนต่ำช้าสามารถจะเปลี่ยนแปลง มีจิตใจสูง เห็นทาง
สว่างแห่งชีวิตได้ ด้วยพละทานจากกุศลกรรมเป็นสำคัญ และที่
โลกยกย่องคือคนชั่วกลับตัวเป็นคนดี ดังพระเจ้าอโศกมหาราช

พระราชประวัติพระเจ้าอโศกมหาราช เริ่มจากด้านร้ายมาก่อน
เรียกว่าร้ายอย่างสุดๆ คือเมื่อครั้งเป็นเจ้าชายหรือเป็นอโศกกุมาร
พระราชบิดาคือพระเจ้าพินทุसारแห่งเมืองปาฏลีบุตร ทรงตระหนัก
ดีว่า บรรดาพระราชบุตร ๑๐๑ องค์ อโศกกุมารมีพระทัยทรน
ที่สุด และทรงระแวงว่า สักวันหนึ่งพระองค์จะถูกพระราชบุตรองค์นี้
แย่งชิงราชสมบัติ จึงริบแต่งตั้งอโศกกุมาร ซึ่งขณะนั้นพระชนมายุ
เพียง ๑๘ พรรษา (พ.ศ. ๒๐๒) ไปเป็นอุปราชเมืองอุชเชนี ในที่สุด
ก็เป็นความจริงดังที่พระเจ้าพินทุसारทรงวิตก นั่นคือเมื่ออโศกกุมาร
ทรงทราบว่าพระราชบิดาประชวร ต่อมาสิ้นพระชนม์ อโศกกุมาร
รีบยกทัพเข้าจับกุมพระสุมนะ พระเชษฐาต่างพระมารดา ซึ่งดำรง
ตำแหน่งพระยุพราชแห่งเมืองปาฏลีบุตร และถูกอโศกกุมารสำเร็จโทษ
พร้อมกับพี่น้อง ๙๘ องค์จนหมดสิ้น เหลือไว้แต่ติสสกุมาร พระอนุชา
ร่วมพระมารดาเดียวกัน

เมื่ออโศกกุมารขึ้นครองเมืองปาฏลีบุตรแล้ว ก็ทรงสำเร็จ
พระทัยกับการทำสงคราม รุกรานเมืองเล็กเมืองใหญ่ให้มาร่วมกับ
แคว้นมคธของพระองค์ ที่สำคัญคือ ได้กรีธาทัพเข้าโจมตีแคว้นกาลิงคะ
(อริสสาปัจจุบัน) นับเป็นมหายุทธสงครามสังหารเพื่อนชมพูทวีป
ผู้คนล้มตายเป็นแสน สูญหายเป็นแสน และถูกจับเป็นเชลยเป็นแสน

เช่นกัน ซึ่งไม่ต่างกับการรบพุ่งที่ทุ่งกุลารัษฎธร ระหว่างฝ่ายปาณฑพ กับฝ่ายเคการพในมหาภารตะยุทธ

จากพระทัยดุร้ายดังกล่าว พระเจ้าอโศกจึงได้รับพระนาม ฉายาว่า “จันทาสก” (จันท + อโศก) หมายถึงพระเจ้าอโศก ผู้โหดเหี้ยม

ต่อมาเมื่อความดีปรากฏ ทรงมีพระสตินึกถึงอกุศลกรรมที่ ผ่านมา ก็ทรงสลดพระทัยยิ่ง และไม่ทรงปรารถนาจับอาวุธฆ่าฟัน ผู้คนต่อไป โดยมีพระราชดำริว่า “การแสวงหาเกียรติยศด้วยการทำ สงครามนั้นหาเป็นเกียรติที่แท้จริงไม่” นั่นคือทรงยึด “ธรรมวิชัย” แทน “ยุทธวิชัย” การเปลี่ยนแปลงสู่ด้านดีของพระองค์ครั้งนี้นับเป็น เหตุการณ์สำคัญมาก ถึงกับเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ทีเดียว

ปัจจัยสำคัญคือพระองค์หันมาสนพระทัยพระพุทธศาสนา ทรงยกย่องพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ประเสริฐ นำความสว่างมาสู่ชีวิต และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ทรงพบกับสามเณรนิโครธ พระนัดดา ซึ่งเป็นโอรสเจ้าชายสุมนะที่ถูกพระองค์สังหาร แต่ด้วยพระจริยวัตร อันงดงามน่าเลื่อมใสของสามเณร ทำให้พระเจ้าอโศกประทับใจ ทรง รับอุปถัมภ์รวมนับทั้งสามเณรและพระภิกษุอื่นๆ

นับวันพระเจ้าอโศกยิ่งศรัทธาพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า โปรดให้สร้างพระวิหารหรือพระอาราม ๘๔,๐๐๐ แห่งทั่วชมพูทวีป (เท่ากับ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธุ์) โดยสร้างอยู่ ๓ ปีจึงสำเร็จพร้อม กันทุกพระวิหาร

ในที่สุดพระเจ้าอโศกก็ประกาศพระองค์เป็นพระพุทธ ศาสนูปถัมภก หลังจากนั้นทรงผนวชเป็นเวลา ๑ ปีเศษ (พ.ศ. ๒๒๙)

ทำให้พระองค์ทรงประจักษ์บาปบุญคุณโทษยิ่งขึ้น จากการเปลี่ยน
มายึดมั่นกุศลกรรม ทรงสร้างสรรคสิ่งดีงาม ทำให้ทวยราษฎร์แซ่ซ้อง
สดุดีเชิดชูพระองค์เป็น “มหाराช” องค์สำคัญของชาวชมพูทวีป
หรือชาวพุทธทั้งหมด

พระราชกรณียกิจเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและบ้าน
เมืองนั้นมีเนกประการ เช่น หลังจากทรงเป็นประธานการสังคายนา
ครั้งที่ ๓ (พ.ศ. ๓๐๑) แล้ว พระองค์และพระโมคคัลลีบุตรเถระ
วางแผนงานเผยแผ่พุทธศาสนาถึง ๙ สาย ทั้งภายในและภายนอก
ประเทศอินเดีย โดยเฉพาะสายที่มาทางสุวรรณภูมิ ซึ่งผู้รู้เชื่อกันว่า
ครอบคลุมถึงประเทศไทยด้วย โชคดีที่พระธรรมทูตคือพระโสณะ
และพระอุตระนำพุทธศาสนาเข้ามาในแผ่นดินนี้ ทำให้มีเครื่องหล่อ
เลี้ยงชีวิตมาจนปัจจุบัน

พระราชกรณียกิจสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจาริกอักขระ
บนแผ่นศิลาและเสาศิลา จารึกมักขึ้นต้นประโยคเป็นแบบฉบับว่า
“สมเด็จพระปิยทัสสีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพไตรสัปดาห์นี้...” สมเด็จพระ
ปิยทัสสีคือพระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง ซึ่งนอกจากพระองค์
เป็นที่รักแห่งมนุษย์แล้ว ยังเป็นที่รักแก่เทวดาอีกด้วย เกี่ยวกับศิลา
จารึกพระเจ้าอโศกนั้น ส. พลายน้อย กล่าวว่า “นำมาเล่าย่อๆ พอ
ให้ทราบพระเจ้าอโศกมีพระราชดำริดำรงชีพของพระองค์และ
ประชาชนอย่างไรเท่านั้น ถ้าต้องการทราบรายละเอียดพิสดาร ก็
อาจหาอ่านได้จากหนังสืออ้างอิงและศิลาจารึกต่อไป”

ค่านิยมประการถัดมาคืองานค้นคว้าข้อมูลที่เป็นหนังสือ
ภาษาไทยและงานแปลจากภาษาต่างประเทศ เช่น คัมภีร์จากฝ่าย
เถรวาทคือ *คัมภีร์มหาวงศ์* และ *คัมภีร์ทีปวงศ์* พงศาวดารลังกา

รวมทั้งงานค้นคว้าของปราชญ์ฝรั่ง เช่น ไบรอัน ฮัฟตัน ฮอดจสัน ได้พบเรื่องพระเจ้าอโศกเขียนเป็นภาษาสันสกฤตอยู่ในห้องสมุดประเทศเนปาล ต่อมามีการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษ ส่วนภาษาไทยนั้น นายสุข พูนสุข แปลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ เข้าใจว่าเป็นครั้งแรกที่มีหนังสือประวัติพระเจ้าอโศกภาคภาษาไทย และงานแปลเล่มอื่นๆ เช่น *ประทีปแห่งเอเชีย* ของเซอร์เอ็ดวิน อาร์โนลด์, *พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป* ของ ที. ดับบลิว. รัส เดวิดส์ แปลโดย สมัย สิงห์ศิริ

หนังสือภาษาไทยที่ ส. พลายน้อย ค้นคว้ามีหลายเล่ม เช่น *ศาสนาสากล* ของหลวงวิจิตรวาทการ, *ตำนานพระพุทธเจดีย์* ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ลัทธิของเพื่อน* ของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป, *สกุลศิลป์พระพุทธรูปในประเทศไทย* ของ จิตร บัวนุศย์ และ *พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์* ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)) ฯลฯ

วิธีการค้นคว้าข้อมูลนั้น ส. พลายน้อย บอกว่า “เนื่องจากเป็นเรื่องสำคัญ ต้องใช้เอกสารอ้างอิงหลายๆ เรื่อง ผู้เขียนไม่อาจไปค้นคว้าด้วยตนเอง จำต้องขอรับรองมิตรสหายที่เป็นครูบาอาจารย์ มาเป็นที่ปรึกษาหาข้อมูลที่ต้องการ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี”

ประการสุดท้าย ผู้เขียนใช้ภาษาเรียบง่าย กระชับชัดเจน น่าอ่าน ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายหรือการพรรณนา มักให้ความรู้ควบคู่ไปด้วย ดังตัวอย่างการบรรยายสระอนินดาต

“กล่าวตาม คัมภีร์ที่ปวงศั พระเจ้าอโศกเป็นผู้มีบุญญาธิการ
ล้นเหลือ เดชแห่งบุญแผ่ไปเบื้องบนและเบื้องล่าง ตามตำนานกล่าว
ว่า บณอดเขาหิมพานต์ มีสระใหญ่แห่งหนึ่งชื่อโนดาต มีความยาว
๑๕๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ ฝนซึ่งตกบนยอดเขาทั้งห้าที่ล้อมรอบ
ลงสระโนดาตทั้งหมด พระอาทิตย์และพระจันทร์ไม่ส่องแสงลงใน
สระโนดาตโดยตรง แต่ส่องกระทบภูเขาก่อน แล้วจึงฉายแสงลงใน
สระ ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่าโนดาต คือน้ำไม่ร้อน เชื่อกันว่าใครได้
อาบน้ำในสระแล้วจะหมดโรค”

เสน่หานงานเขียนของ ส. พลายน้อย ที่น่าติดตามอีกอย่างหนึ่ง
คือการเล่าเรื่องเกร็ดที่น่าสนใจ งานเขียนจึงชัดเจน มีสีสัน เนื่องจาก
ผลแห่งการเป็นนักอ่านนักค้นคว้านั่นเอง ดังตัวอย่างที่มาของ
พระนาม “อโศก” เริ่มจากพระนางสุภัทราวดี (พระมารดาของ
พระเจ้าอโศก) ชวงทรงพระครรภ์ นางมีความปรารถนาเหยียบดวง
อาทิตย์และดวงจันทร์ มีความประสงค์จะเสวยดาว เมฆ และรากดิน
ใน คัมภีร์มหาวงศ์ ว่าทำของเทียมให้เสวย คราวตั้งชื่อโอรส ปรากฏ
ว่าต้องหานิมิตหลายอย่าง บ้างว่าตั้งตามเหตุการณ์ คือตั้งแต่ประสูติ
(พ.ศ. ๑๘๔) เป็นต้นมา พระราชบิดาและพระราชมารดา ตลอดจน
ถึงเสนาบดี ต่างมีความยินดี ไม่โศกเศร้า จึงได้พระนามว่า “อโศก”

ผู้เขียนยังพูดถึงเรื่องนี้ต่อไปว่า พระเจ้าพินธุสาร์ พระราชบิดา
ตรัสถามพระมเหสีถึงพระนามพระโอรสว่าควรมีพระนามอย่างไรดี
พระนางทูลว่า “เมื่อเวลาประสูตินั้น หม่อมฉันมิได้มีความเจ็บปวด
เพราะเหตุนี้ขอให้ขนานนามพระโอรสว่า อโศก”

ส. พลายน้อย ยังขยายความต่อไปอีกว่า “เกี่ยวกับความเชื่อของชาวอินเดียที่ว่า เมื่อนางสีดาเข้าไปอยู่ในพุ่มไม้ดอกอโศก ก็พ้นจากการบวทนของราพนาสูร และพ้นจากอันตราย สวัสดิ์มีชัย ด้วยเหตุนี้สตรีฮินดูจึงนับถือต้นอโศกและกินดอกอโศก นอกจากนี้ยังเชื่ออีกว่า ต้นอโศกเป็นต้นไม้ที่อุทิศแด่พระศิวะ บางทีอาจจะด้วยความเชื่อเหล่านี้ด้วยก็ได้ ที่เป็นเหตุจูงใจให้ถวายนามว่า “อโศก” แก่พระราชโอรส นอกจากนี้ หนังสือประวัติศาสตร์อินเดียยังเขียนพระนามเต็มว่า อโศกวรรณะ (Asoka-Wardhana)

หนังสือ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่เล่มนี้ ส. พลายน้อย มิได้นำเสนอเฉพาะเรื่องพระเจ้าอโศกมหาราชเพียงเรื่องเดียว ยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาอีกหลายเรื่อง เช่น เถรวาทกับมหายาน, ไทยได้อะไรจากพระพุทธศาสนา, เหตุที่มีพระพุทธรูป, พระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งมีทั้งหมด ๒๒ เรื่อง หรือ ๒๒ บท ล้วนน่าสนใจอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณ ส. พลายน้อย ที่ได้สร้างสรรค์วรรณกรรมพุทธประวัติและบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนาชุดนี้สำเร็จอย่างดียิ่งตามที่ตั้งใจไว้ ในศุภวาระอายุครบ ๙๐ ปีนี้ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยดลบันดาลให้ ส. พลายน้อย อายุยืนยาว เป็นสดมภ์หลักแห่งวงวรรณกรรมไทยสืบไป

สุดท้ายขอขอบคุณพิมพ์คำสำนักพิมพ์ในเครือบริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด ที่ผลิตผลงานที่มีคุณค่าเพื่อนักอ่านเสมอมา

รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์

กรรมการวิชาการราชบัณฑิตยสภา

คำนิยม

หนังสือ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ เป็นหนังสือเล่มสุดท้ายของชุดหนังสือ ๓ เล่ม ประกอบด้วย ตามรอย พุทธประวัติ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๗) เกิดครั้งพุทธกาล (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๙) และ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๖๒) หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนฉลองอายุ ๙๐ ปี ซึ่งเป็นวาระอันเป็นมงคลยิ่ง และได้ทราบว่า จะเป็นหนังสือเล่มสุดท้าย เพราะหลังจากนี้ ส. พลายน้อย จะใช้เวลาพักผ่อนดูแลสุขภาพร่างกาย อย่างจริงจัง เป็นเรื่องน่าเสียดาย แต่ก็น่าจะเป็นวาระอันเหมาะสม แล้ว เพราะมรดกวรรณคดีที่ ส. พลายน้อย หรือ สมบัติ พลายน้อย สร้างสมไว้แก่วงวิชาการวรรณกรรมมีจำนวนมากและมีความหมายจนแทบไม่น่าเชื่อว่าคนคนหนึ่งจะอุทิศเวลาเกือบทั้งหมดในชีวิตเพื่อเขียนหนังสือเพื่อให้แสงสว่างทางปัญญาแก่คนอื่นได้เช่นนี้

กล่าวเฉพาะหนังสือ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ เป็นหนังสือที่แสดงสาระสำคัญของเรื่องคือ เรื่องราวของ พระเจ้าอโศกมหาราช และเรื่องราวของการสังคายนาพระไตรปิฎก รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช นอกจากประเด็นหลัก ๒ เรื่องนี้แล้ว ยังให้ความรู้เรื่องชนบประเพณี เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอินเดียและไทย กำเนิดภิกษุณีในลังกา เรื่องราวของต้นพระศรีมหาโพธิ์กับพระมหาลีขี้ผึ้งของพระเจ้าอโศกมหาราช ไทยได้อะไรจากพระพุทธศาสนา เถรวาทกับมหายาน

ตำนานการสร้างพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางต่างๆ พระพุทธรูปทรงเครื่อง พระพุทธรูปฉลองพระองค์ ฯลฯ ซึ่งจะอ่านได้จากเกร็ดความรู้ที่แทรกในบทต่างๆ และในบทที่แยกไว้เฉพาะ

เรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราช เริ่มต้นจากการกล่าวถึงพระเจ้าจันทรคุปต์ ผู้เป็นพระอัยกา และพระเจ้าพินทุसार ผู้เป็นพระราชบิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ละพระองค์ล้วนมี “เกร็ดเรื่อง” ที่น่าสนใจ อย่างเช่น พระเจ้าจันทรคุปต์ มีเรื่องเล่าว่าแม่ทัพโมริยะ เป็นโอรสกษัตริย์ผู้ครองนครปาฏลีบุตร ซึ่งถูกชิงราชสมบัติ แม่ทัพโมริยะจึงก่อการกบฏ แต่ถูกล่อให้เข้าไปติดในถ้ำซึ่งให้อดตาย โมริยะและคนอื่นๆ เลือกจันทรคุปต์ ซึ่งมีอายุเพียง ๑๓ ปี ให้รอดชีวิตจนกว่าจะถึงวันที่ฝ่ายกษัตริย์จะเปิดปากถ้ำซึ่งกินเวลา ๓-๔ เดือน การเสียสละชีวิตเพื่อลดจำนวนคนกินอาหารเพื่อให้มีคนรอดชีวิตไปกระทำภารกิจกู้บัลลังก์ต่อไปเป็นเรื่องที่น่ายกย่องอย่างยิ่ง ส่วนเรื่องของพระเจ้าพินทุसार ก็มีเกร็ดชวนอ่านเช่นกัน พระเจ้าพินทุसारเสวยยาพิษวันละเล็กละน้อยทุกวันเพื่อให้ร่างกายมีภูมิต้านทานหากมีผู้ลอบปลงพระชนม์ด้วยยาพิษ วันหนึ่งพระองค์เผลอประทานขนมใส่ยาพิษให้พระมเหสีที่ทรงครรภ์แก่ปุโรหิตของพระองค์รีบตัดพระศอพระมเหสีแล้วแหะพระครรภ์ควักพระโอรสออกมาใส่ท้องแม่แพะตัวหนึ่ง เมื่อครบ ๗ วันก็ผ่าท้องแพะเอาพระโอรสออกมาให้แม่แพะเลี้ยง เฉลิมพระนามว่า เจ้าชายพินทุसार ราชกุมาร เรื่องราวตอนนี้พ้องกับเรื่องกำเนิดองคตโน *รามเกียรติ์* แต่ไม่มีในรามายณะ จึงน่าจะคิดว่าผู้แต่งเรื่อง *รามเกียรติ์* อาจจะได้อ่านเรื่องราวของพระเจ้าพินทุसार พระราชบิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช

ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศสยาม จึงนำเรื่องนี้มาแทรกไว้ใน *รามเกียรติ์* ของไทย

เรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นตำนานจึงปรากฏในคัมภีร์และพงศาวดารโบราณหลายเล่ม ซึ่งเนื้อความตรงกันบ้าง ต่างกันบ้าง เรื่องราวบางอย่างก็แปลกพิสดารอย่างน่าสนใจ ส. พลายน้อย จึงนำมาเล่าให้ฟังโดยสังเขปเพื่อผู้อ่านจะได้ความรู้เชิงเปรียบเทียบ เพราะยากจะยืนยันได้ว่าตำนานเล่มใดถูกต้อง

เรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราชก็มีเกร็ดรายละเอียดในคัมภีร์ต่างๆ แตกต่างกันไป แต่ที่ตรงกันคือ เมื่อยังทรงพระเยาว์ ทรงเป็นผู้เหี้ยมโหดร้าย จึงขานพระนามว่า “จันหาโศก” แปลว่า อโศกผู้ดุร้าย พระเจ้าพินทุसारซึ่งมีพระโอรสถึง ๑๐๑ องค์ จึงทรงแต่งตั้งอโศกราชกุมารไปเป็นอุปราชที่แคว้นอวันตี ซึ่งมีเมืองหลวงชื่ออุชเชนี เมื่อพระเจ้าพินทุसारประชวรใกล้สิ้นพระชนม์ อโศกราชกุมารซึ่งเป็นอุปราชอยู่ที่แคว้นอวันตีนาน ๑๒ ปี ก็กรีธาทัพเข้ามากรุงปาฏลิบุตรจับพระอนุชา ๙๙ พระองค์สังหารแล้วขึ้นเสวยราชย์และทำสงครามตีบ้านเมืองอื่นอย่างโหดเหี้ยมสนุกสนาน สงครามครั้งใหญ่ที่แคว้นกาลิงคะที่มีผู้คนล้มตายถึง ๑๐๐,๐๐๐ คน ถูกจับเป็นเชลยอีก ๑๕๐,๐๐๐ คน เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เปลี่ยนพระเจ้าอโศกไปอย่างสิ้นเชิง เพราะทรงสลดพระทัยจนไม่ต้องการทำสงครามอีก และทรงหันมาสนใจคำสอนของศาสนาต่างๆ จนในที่สุดทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและทรงประกาศพระองค์เป็นพระพุทธศาสนูปถัมภก จากนั้นทรงผนวชเป็นเวลาปีเศษ ทรงถวาย

อาหารและเครื่องไทยธรรมต่างๆ แก่พระสงฆ์เป็นประจำ ทรงสร้างวัด ๔๔,๐๐๐ แห่งเท่าพระธรรมชั้นโท นครละ ๑ วัด ให้เป็นที่พำนักของพระสงฆ์และถวายอาหารทุกวัน ทรงอุปสมบทพระโอรสและบรรพชาพระราชธิดาเป็นสามเณรี พระพุทธศาสนาในอินเดียจึงกลับรุ่งเรืองขึ้นอีกอย่างมากในรัชสมัยของพระองค์ นอกจากนี้ยังทรงนำพระธรรมคำสอนมาปฏิบัติด้วยพระองค์เองและให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ ดังที่ ส. พลายน้อยกล่าวสรุปว่า

“สรุปรวมความว่า พระเจ้าอโศกมีความปรารถนาจะให้มวลมนุษย์มีความซื่อสัตย์ มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสุภาพอ่อนโยนต่อกันและกัน มีความไว้น้ำใจเชื่อใจในระหว่างเพื่อนฝูง มีความสนิทสนมไม่ถือตัว เลิกการแบ่งชั้นวรรณะระหว่างนายกับบ่าว ซึ่งเป็นเนื้อหาสำคัญในคำสอนของพระพุทธศาสนา ในส่วนพระเจ้าอโศกเอง ก็ทรงหักห้ามมิให้มีความโกรธและไม่มีความริษยาอาฆาต ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ให้ความเสมอภาคในการนับถือศาสนา เช่น ทรงอุทิศถ้ำหลายแห่งให้แก่พวกอาชีวก และไม่ประสงค์ให้ศาสนาโดยยกย่องศาสนาของตนเกินไปและดูหมิ่นศาสนาอื่น” (หน้า ๑๙๕)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” และน่าจะเป็นจิตวิญญาณให้แก่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยที่ไม่มีธรรมาธิปไตย ก็ไม่อาจสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมการเคารพความแตกต่างและเสรีภาพของมวลมนุษย์โดยแท้จริง พระพุทธศาสนาจึงใช้ว่ามีความสำคัญทางธรรมเท่านั้น แต่มีความสำคัญทางโลกด้วย

ส่วนเรื่องการสังคายนาพระไตรปิฎกและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น ส. พลายน้อย เล่าถึงการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ หลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ๓ เดือน แต่เมื่อระยะเวลาล่วงเลย มีการละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เนืองๆ หลังพระเจ้าอโศกกำจัดพวกอลัชชีหมดแล้ว จึงทรงมีพระดำริจัดการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน มีพระสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูปช่วยกันตรวจสอบสะสางพระธรรมวินัยให้ถูกต้องตามพระพุทธบัญญัติใช้เวลานาน ๙ เดือนจึงสำเร็จ การสังคายนาครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่จัดขึ้นในประเทศอินเดีย หลังจากนั้นมีการสังคายนาพระไตรปิฎกอีกหลายครั้งในประเทศศรีลังกา เมียนมา และในประเทศไทย ๒ ครั้ง ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

หลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก รวม ๙ สาย และ ๑ ใน ๙ สายนั้นคือดินแดนสุวรรณภูมิ นำโดยพระโสณะและพระอุตตระเถระ พระพุทธศาสนาจึงหยั่งรากลึกลงในดินแดนอุษาคเนย์รวมทั้งประเทศไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เรื่องราวการทำงานบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกปรากฏในจารึกต่างๆ ในรัชสมัยของพระองค์ และเสาอโศก (Pillars of Ashoka) ซึ่งทรงสร้างขึ้นด้วยพระราชาศรัทธาอย่างยิ่งยวด จึงขอเล่าเสริมไว้ตรงนี้ว่า พระเจ้าอโศกมีพระราชโองการให้สร้าง

เสาหินทราย ณ ตำแหน่งของสังเวชนียสถาน และสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสาทุกเสาจะมีรูปสิงห์แกะสลักประดิษฐานอยู่ เป็นสัญลักษณ์ถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่องค์อชาดกราชสีห์ และแผ่ไปไกลดุจเสียงแห่งราชสีห์ ที่หิวเสาได้รูปสิงห์มีภาพแกะสลักรูปสัตว์ต่างๆ และวงล้อพระธรรมจักร ส่วนตัวเสาจะมีคำจารึกถึงความสำคัญของสถานที่ตั้งเสา และประกาศพระบรมราชโองการของพระเจ้าอโศกมหาราช สันนิษฐานว่าการสร้างเสาอโศกไม่เพียงแต่เป็นการระบุถึงที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นเสมือนการประกาศว่าพระพุทธศาสนาได้ขยายขอบเขตแคว้นแคว้นไปทั่วทุกแห่งหนในรัชสมัยของพระองค์ อีกทั้งเป็นเครื่องหมายแทนพุทธบูชาแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และประกาศพระบรมราชโองการของพระองค์แก่ขุนนางทั้งปวงให้ปกครองราษฎรโดยธรรม เดิมเสาอโศกมีที่วราชอาณาจักรของพระเจ้าอโศก แต่ถูกทำลายด้วยกาลเวลาและน้ำมือมนุษย์เหลือเพียงไม่กี่แห่ง ที่รู้จักกันมากที่สุดคือเสาอโศกที่ปาอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าแสดงพระปฐมเทศนา เสาอโศกต้นนี้หักเป็น ๔ ท่อน แต่รูปสลักหัวสิงห์ที่ประดิษฐานบนยอดเสาทั้ง ๔ ทิศยังสมบูรณ์ รัฐบาลอินเดียได้นำรูปสิงห์ที่เสานี้มาเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ และนำรูปพระธรรมจักร ๒๔ ที่ไปประดิษฐานในธงชาติอินเดีย อีกทั้งข้อความที่จารึกไว้โดยพระเจ้าอโศกว่า “สตุยเมว ชยเต” (คำแปล : ความจริงชนะทุกสิ่ง) ก็เป็นคำขวัญประจำชาติอินเดียในปัจจุบัน

ส่วนเรื่องราวของต้นพระศรีมหาโพธิ์กับพระเจ้าอโศกมหาราชก็น่าสนใจไม่แพ้เรื่องอื่นๆ ส. พลายน้อย เล่าไว้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงรักและห่วงใยต้นพระศรีมหาโพธิ์อย่างยิ่ง เสด็จออกไปประทับที่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์เสมอๆ จนพระมเหสีริษยา จึงแอบสั่งให้ตัดต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น ทำให้พระเจ้าอโศกเสียพระทัยอย่างยิ่งจนประชวรพระวาโย เมื่อฟื้นรู้สึกพระองค์ ก็รับสั่งให้สร้างฐานก่อด้วยอิฐล้อมรอบ แล้วเทนมโค ๑๐๐ หม้อลงบนรากต้นพระศรีมหาโพธิ์ แล้วทรงทอดพระวรกายนอนลงบนพระธรณี กล่าวคำปฎิญาณว่า หากต้นพระศรีมหาโพธิ์ไม่คืนชีวิต พระองค์ก็จะไม่ทรงลุกขึ้นจากที่นั่นอีกเลย พอสิ้นคำปฎิญาณ ก็เกิดเหตุมหัศจรรย์ ต้นพระศรีมหาโพธิ์กลับฟื้นงอกงามสืบอายุต่อมา เรื่องราวของพระมเหสีซึ่งหึงที่พยายามทำร้ายและทำลายต้นพระศรีมหาโพธิ์ด้วยวิธีการชั่วร้ายต่างๆ ยังมีเรื่องเล่าพิสดารอีกมาก ซึ่ง ส. พลายน้อย นำมาจากหนังสือที่หาอ่านได้ยากหลายเล่มมาถ่ายทอดให้ผู้อ่านรับรู้ ทำให้เห็นว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นสัญลักษณ์แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นที่เคารพศรัทธาอย่างสูงสุดของชาวพุทธ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ไม่มีวันตาย แต่แตกหน่อตอกิ่งผลิดเมล็ดไม่รู้สิ้นสุด และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการอัญเชิญไปปลูกในดินแดนของชาวพุทธทั่วโลก อันเป็นเครื่องแสดงว่าพระพุทธศาสนาหยั่งรากมั่นคงในโลกมนุษย์และไม่มีวันเสื่อมสลาย

เรื่องการเดินทางของต้นพระศรีมหาโพธิ์มายังประเทศไทย ส. พลายน้อย ก็ได้เล่าไว้ว่า พระอานนท์ได้รับพุทธานุญาตจากพระพุทธเจ้าให้นำเมล็ดต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยามาปลูกที่

ประตูประเซตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี เพื่อเป็นที่สักการบูชาแก่คนทั้งหลายในยามที่พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปยังที่ต่างๆ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้จึงเป็นต้นแรกที่ปลูกในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ และต่อมาได้อัญเชิญไปปลูกที่ลังกาและประเทศอื่นๆ เช่น ในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ส่งสมณทูตไปลังกาเพื่อนำหน่อพระศรีมหาโพธิ์มาปลูก ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีการเชิญหน่อพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาเข้ามา และโปรดเกล้าฯ ให้นำไปปลูกไว้ในวัดสำคัญต่างๆ ในประเทศไทย จึงมีทั้งต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาอินเดีย และต้นพระศรีมหาโพธิ์จากลังกา ซึ่งภายหลังเป็นศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนาแทนอินเดีย

พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย เป็นรากฐานของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมของชาติไทย ดังนั้นการที่ ส. พลายน้อย มีความอุตสาหวิริยะในการสร้างสรรค์วรรณกรรมชุดใหญ่ ๓ เล่ม ที่เป็นเรื่องราวของพระพุทธศาสนา ที่เรียบเรียงจากการศึกษาค้นคว้าเป็นเวลานาน จึงเป็นคุณูปการอย่างยิ่ง และถือว่าเป็นหนังสือเล่มสำคัญในวรรณกรรมไทย

ในวาระอันเป็นมงคลที่ ส. พลายน้อย มีอายุครบ ๙๐ ปี ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจงปกปักรักษาให้ท่านมีสุขภาพแข็งแรง สมองแจ่มใส แม้ว่าท่านตั้งใจจะวางมือจากการรังสรรค์งานชุด

ใหญ่ๆ ที่ต้องใช้เวลาทำงานหนักและเหนื่อยแล้ว แต่ด้วยความที่ท่าน
เป็น “ครู” ตลอดชีวิต ก็หวังว่าจะมีข้อเขียนข้อคิดเล็กๆ น้อยๆ ที่
ท่านอาจจะเขียนขึ้นบ้างนานๆ ครั้งยามสะดวงใจ อันจะเป็นสิ่ง
นำทางแก่คนรุ่นหลังให้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

กราบคารวะด้วยความเคารพยิ่ง
ศาสตราจารย์ ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์
วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

คำนำสำนักพิมพ์

หนังสือ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ เล่มนี้ เป็นผลงานชุดพุทธประวัติของ ส. พลายน้อย ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๕๓ โดยพิมพ์คำสำนักพิมพ์ในเครือ บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด ได้จัดพิมพ์จำหน่ายเผยแพร่แก่ท่านผู้อ่าน ด้วยความภาคภูมิใจยิ่ง

หนังสือชุดพุทธประวัติมีจำนวน ๓ เรื่อง เรื่องแรกชื่อ ตามรอย พุทธประวัติ เรื่องถัดมาคือ เกิดครั้งพุทธกาล โดยเรื่องสุดท้ายของ ชุดนี้คือ พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ ตรงกับความตั้งใจของ ส. พลายน้อย ที่กล่าวไว้ในคำนำเรื่อง เกิดครั้ง พุทธกาล ว่า “อย่างไรก็ตาม เรื่องในชุดนี้คงไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่มีเรื่อง พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ ทำให้พุทธศาสนา แพร่หลายออกไปนอกชมพูทวีป รวมทั้งประเทศไทยด้วย ถ้าผู้เขียน ไม่มีเรื่องเจ็บป่วยเข้ามาแทรก ก็จะได้หาโอกาสพิมพ์ต่อไปให้ครบ ตามที่ตั้งใจไว้”

ใน พ.ศ. ๒๕๖๒ นี้ ส. พลายน้อย มีอายุครบ ๙๐ ปีพอดี นับเป็นศุภมงคลกาล น่ายินดีและน่าภูมิใจอย่างยิ่ง การทำงานเขียน เรื่องดังกล่าวประสบความสำเร็จสมปณิธาน นั่นคือหนังสือในชุด พุทธประวัติเล่มสุดท้ายได้จัดพิมพ์ออกมาสู่สายตาผู้อ่านด้วย เนื้อหาและรูปเล่มที่สมบูรณ์แบบ

ที่สำคัญคือ ส. พลายน้อย ได้ทุ่มเทหาหลักฐานมาประกอบการเขียนเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการเป็นนักอ่าน นักค้นคว้า และนักเขียนมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า ๖๐ ปี ผลงานแต่ละเรื่องมีคุณค่าด้วยเนื้อหาที่น่าอ่าน มีเกร็ดความรู้หลากหลาย เป็นแรงจูงใจให้ติดตามอ่านด้วยความเพลิดเพลิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ภาษาของ ส. พลายน้อย นั้น อ่านแล้วเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน นี่คือนุคลิกการเขียนของนักเขียนท่านนี้ที่ผู้อ่านชื่นชมและยกย่อง

หนังสือเรื่องนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒๒ บท บทที่ ๑ ชื่อว่า “วินัยเป็นเหตุ” และบทที่ ๒ ชื่อว่า “เริ่มทำสังคายนา” เป็นเรื่องความขัดแย้งของพระภิกษุเกี่ยวกับพระวินัย นำไปสู่การทำสังคายนาโดยผู้เขียนเน้นการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งเป็นครั้งสำคัญ ตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จากนั้นจึงเริ่มต้นเล่าเรื่องพุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่พระองค์นี้ ตั้งแต่บทที่ ๓ เป็นต้นไป เริ่มด้วยกล่าวถึง “ราชวงศ์โมริยะ”, “เมืองปาฏลิบุตร” และพระญาติผู้อาวุโสของพระเจ้าอโศกมหาราชคือ “พระเจ้าจันทรคุปต์ (พระอัยกา)”, “พระเจ้าพินทุสาร (พระบิดา)” จนกระทั่งมาถึงยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งแต่ละบทมีเรื่องราว เหตุการณ์ และพระราชนิพนธ์ที่น่าสนใจ และตั้งแต่บทที่ ๑๘ - บทที่ ๒๒ เป็นเรื่องที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา คือ “ไทยได้อะไรจากพระพุทธศาสนา”, “เหตุที่มีพระพุทธรูป”, “พระพุทธรูปปางต่างๆ”, “พระพุทธรูปทรงเครื่อง” และ “พระพุทธรูปฉลองพระองค์”

ตอนสุดท้ายมีบันทึกท้ายเล่มเกี่ยวกับคาถา เย ธมมา ฯ ซึ่ง ส. พลายน้อย นำเสนอไว้ในหนังสือเรื่อง ตามรอยพุทธประวัติ ได้ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งจากบทความเรื่องคาถาดังกล่าวของอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ จึงนำมาเสนอไว้ในบันทึกท้ายเล่ม

นอกจากนี้ ยังมีประวัติของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ผู้บุกอินเดีย ซึ่งกล่าวถึงพระเจ้าจันทรคุปต์ พระอัยกาของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้อยู่ในกองทัพของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช นี้ด้วย นอกจากนั้น ส. พลายน้อย ยังได้เสริมเรื่องการใช้ปีพุทธศักราชไว้อีกด้วย

สุดท้าย ขอขอบพระคุณ ส. พลายน้อย อีกครั้ง และขออาราธนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ช่วยดลบันดาลให้ท่านมีอายุยืนนาน สร้างผลงานเขียนได้อีกต่อไป และขอขอบพระคุณท่านผู้อ่านที่ติดตามผลงานเขียนของ ส. พลายน้อย ตลอดมา

พิมพ์คำสำนักพิมพ์

คำนำ

เมื่อเขียน *ตามรอยพุทธประวัติ* และ *เกิดครั้งพุทธกาล* จบไปแล้ว ผู้เขียนรู้สึกว่าร่างกายที่อ่อนเปลี้ยกลับดูดีขึ้น จะเป็นด้วยเกิดกำลังใจที่ทำในสิ่งที่ตั้งใจได้สำเร็จ หรือเป็นเพราะได้รู้ได้สดับคำสอนในพุทธประวัติทำให้เกิดความปิติสบายใจขึ้นก็เป็นได้ เมื่อจิตใจสบายก็เกิดความคิดว่าเรื่องที่เขียนยังไม่สมบูรณ์ ยังมีเรื่องของพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นภายหลัง ซึ่งมีความสำคัญอยู่มากคือพระพุทธศาสนาเข้ามาเมืองไทยได้อย่างไร ใครเป็นคนต้นคิดให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกนอกชมพูทวีป

ความจริงเรื่องดังกล่าว ผู้ที่รู้ก็คงมีอยู่มาก และผู้ที่ไม่รู้ก็คงมีอยู่มากเช่นกัน เพราะในหนังสือแบบเรียนกล่าวไว้ไม่ตลอด ผู้เขียนก็อยู่ในประเภทหลังนี้ เมื่อต้องการรู้ถึงความเป็นมาก็ต้องค้นหาหนังสือต่างๆ มาอ่าน เสียเวลาอยู่หลายปีจึงพอจับเค้าความเป็นมาได้บ้าง และเห็นว่าเรื่องต่างๆ เหล่านั้นจะช่วยผู้ที่ไม่มีเวลาค้นหาหนังสือมาอ่าน ถ้ารวบรวมบันทึกไว้ให้อ่านกันง่ายๆ ก็น่าจะเป็นประโยชน์ ทั้งจะทำให้เรื่อง *ตามรอยพุทธประวัติ* สมบูรณ์ชัดเจนขึ้น จึงได้ลงมือเขียน *พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่* ซึ่งสมมติว่าเป็นเล่มสุดท้ายในชุดนี้

ก่อนจะเขียนเรื่องนี้ได้พยายามสืบหาหนังสือเรื่องพระเจ้าอโศกมาอ่าน ปรากฏว่าหาได้ยาก ที่ได้มาก็เป็นบางส่วนบางตอน ไม่เป็นพระราชประวัติโดยรวม ต้องเก็บความจากพงศาวดารและ

เอกสารต่างๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วนมารวบรวมเรียบเรียงขึ้นใหม่ พอให้เห็นพระราชประวัติต่อเนื่องกันไป ซึ่งคงจะมีความบกพร่องอยู่บ้าง ขอให้ถือเป็นเรื่องเบื้องต้นให้อ่านพอให้ทราบแบบย่อๆ ไปก่อน

อย่างไรก็ตาม เรื่องต่างๆ ในเล่มนี้ น่าจะทำให้ทราบเหตุที่พระเจ้าอโศกมหาราชเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้ชัดเจนพอสมควร และทราบว่าเหตุใดจึงได้มีพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในลังกา แล้วแผ่ขยายมายังสุวรรณภูมิ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนายังยืนต่อมา หาไม่แล้วพระพุทธศาสนาก็น่าจะดับแสงอยู่ที่อินเดียและลังกานั้นเอง เพราะผู้ที่สืบสันตติวงศ์ต่อจากพระเจ้าอโศกไม่เข้มแข็งพอที่จะคุ้มครองพระพุทธศาสนาไว้ได้ ทางลังกาเองก็อ่อนเปลี้ยลงไป ด้วยเหตุดังกล่าว การที่มีผู้ยกย่องพระเจ้าอโศกให้เป็นพุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพราะไม่มีใครที่จะเสียสละได้อย่างพระองค์ ดังจะเห็นได้จากทงสละพระราชทรัพย์เป็นอันมาก สร้างวัดให้พระสงฆ์อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก และถวายอาหารบิณฑบาตอย่างถ้วนทั่ว นอกจากนี้ยังส่งพระราชโอรสพระราชธิดาอันเป็นที่รักทั้งสองพระองค์ออกไปประกาศพระพุทธศาสนาในลังกา แล้วมิได้กลับไปชมพู่ทวิปได้พบเห็นกันอีกเลย

กล่าวโดยสรุป การที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งคณะธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังลังกาและสุวรรณภูมิ ทำให้เมืองไทยและลังกากลายเป็นปราชการที่แข็งแกร่งรักษาพระพุทธศาสนาให้ยังยืนต่อมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวเฉพาะเมืองไทยได้รับขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมหลายสิ่งหลายประการจากพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม เจตนาของการเขียนหนังสือชุดนี้ ก็เพื่อบันทึกความรู้ที่ตรวจสอบได้ไว้เป็นคู่มือคันคว้าเป็นการส่วนตัว อาจไม่สมบูรณ์เพราะเขียนในวัยชรา มีอาการเจ็บป่วยอยู่เนืองๆ และที่ทำได้ถึงเพียงนี้ก็เพราะได้รับความกรุณาจากผู้มีพระคุณหลายท่าน

ขอขอบพระคุณ ท่านอาจารย์พระเทพสุตเมธี วัดมหรณพาราม ที่กรุณาหาหนังสือเกี่ยวกับพุทธประวัติให้อ่านหลายเล่ม ขอขอบคุณมิตรสหายหลายคนที่ยช่วยเหลือสนับสนุนคือ อาจารย์วิวัฒน์ บุรทัต, คุณบัณฑิต ลิวชัยชาญ, คุณทักษิณ ชูจรินทร์ ที่ช่วยสืบหาหนังสือมาให้ตรวจสอบ และที่สำคัญก็คือท่านผู้รู้ทั้งหลายที่แต่งหนังสือเหล่านั้น ได้ช่วยขยายความรู้ความเข้าใจ ทำให้หนังสือนี้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ก็ควรได้รับความขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือชุดนี้ (มี ๓ เล่ม) เขียนจบเมื่อผู้เขียนอายุ ๙๐ ปีพอดี นับว่าสมความปรารถนาที่ตั้งใจไว้ ที่สำคัญก็คือได้รับความร่วมมืออย่างดีจากคุณวรพันธ์ โลกิตสถาพร และ ดร. สุภัคชญา โลกิตสถาพร ที่ช่วยจัดพิมพ์ให้ครบทั้ง ๓ เล่ม จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

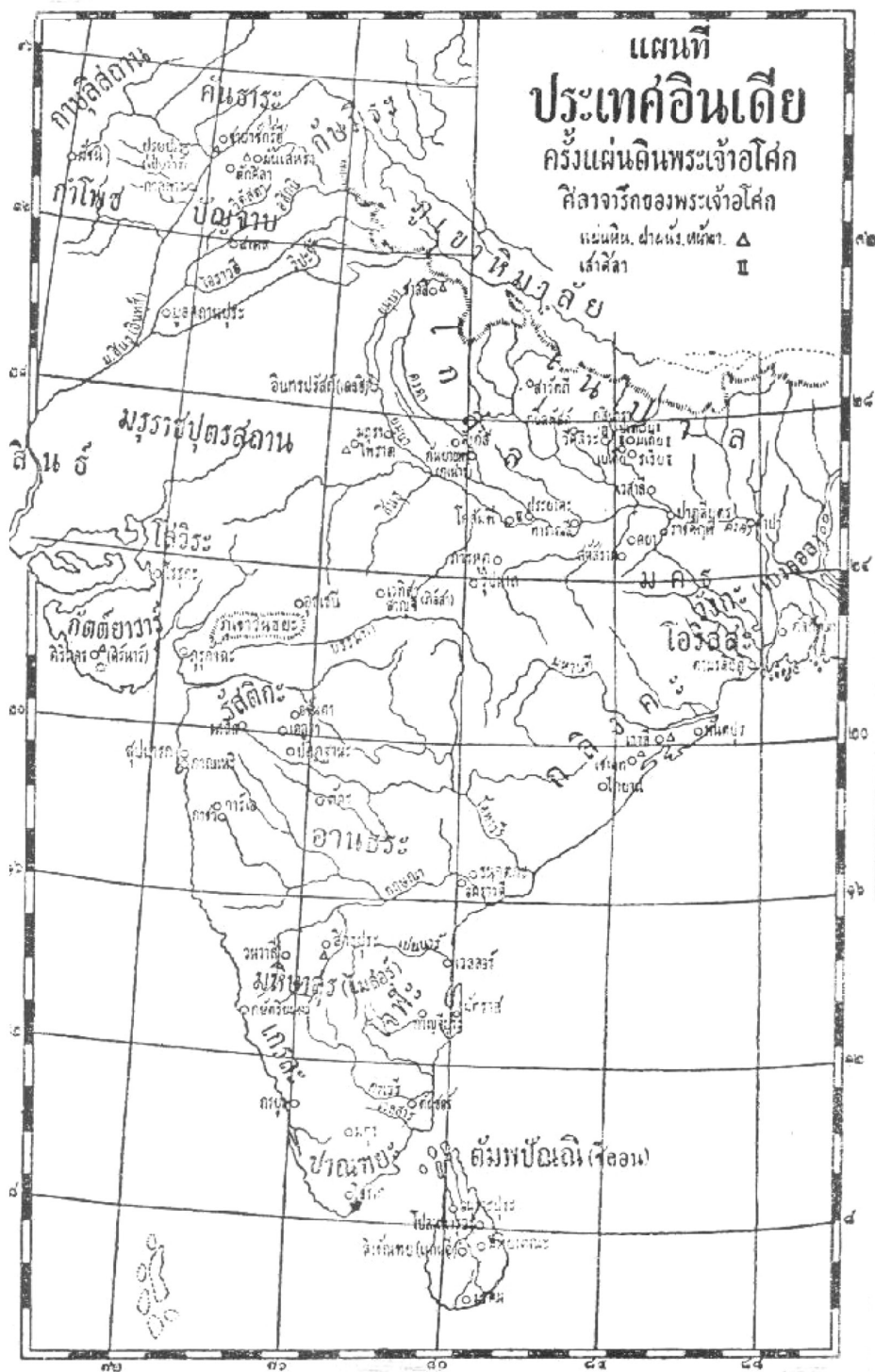
น. พลายน้อย

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

๑	วินัยเป็นเหตุ	๓๕
๒	เริ่มทำสังคายนา	๔๗
๓	ราชวงศ์โมริยะ	๖๕
๔	พระเจ้าจันทรคุปต์	๗๗
๕	อโศกกุมาร	๘๙
๖	พุทธศาสนาปฐมภิก	๙๙
๗	ขจัดอิลชชี	๑๑๑
๘	เกิดภิกษุณีในลังกา	๑๒๕
๙	ปฐมเหตุที่ปลุกตื่นโพธิ์	๑๓๗
๑๐	พระเจ้าอโศกกับพระศรีมหาโพธิ์	๑๔๙
๑๑	นรกของพระเจ้าอโศก	๑๕๙
๑๒	ราชวงศ์พระเจ้าอโศก	๑๗๑

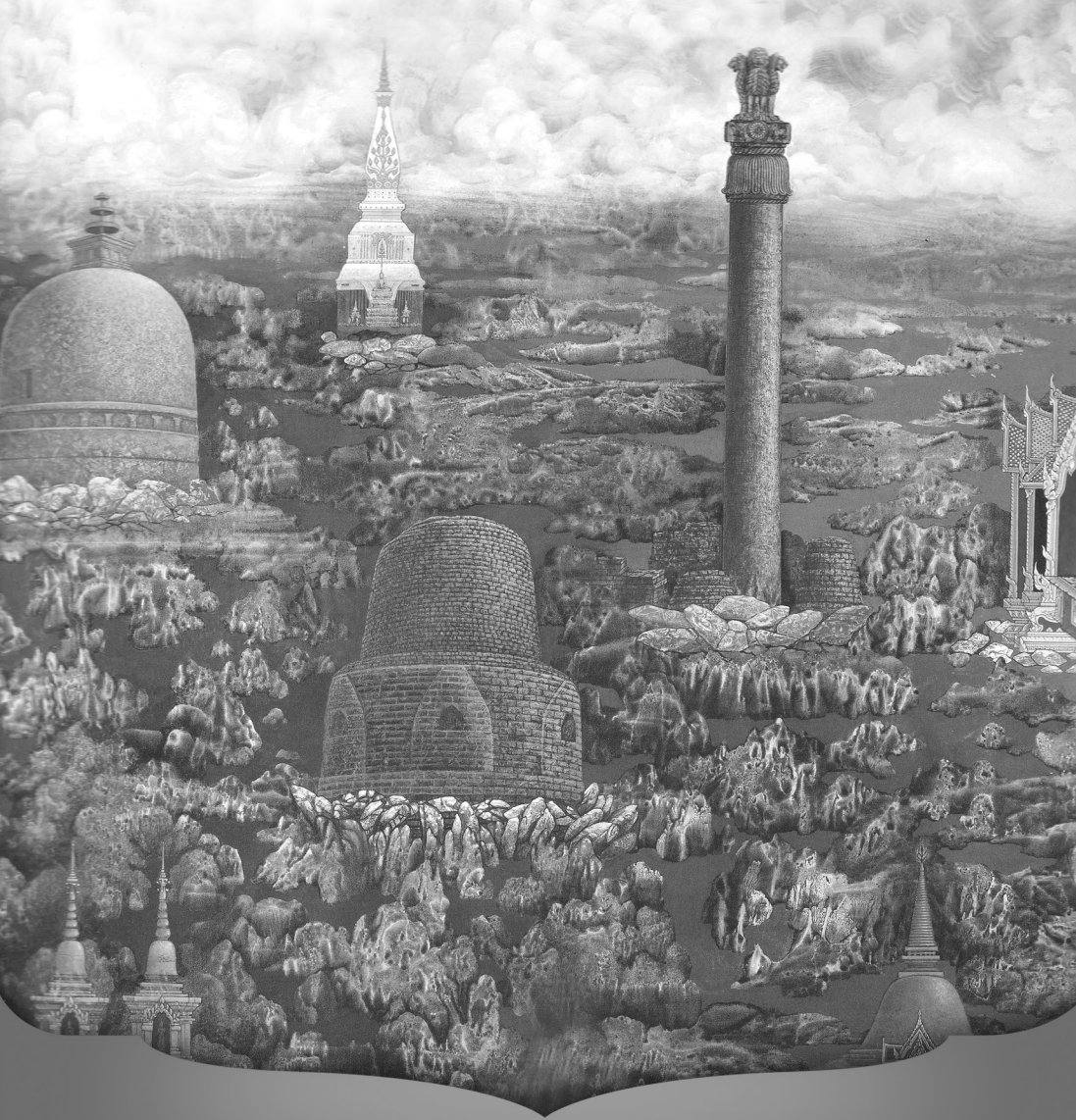
๑๓	เจ้าชายกุณดาละ	๑๘๓
๑๔	โครงการพระราชดำริ	๑๙๓
๑๕	การเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๒๐๕
๑๖	พระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิ	๒๒๓
๑๗	เถรवादกับมหายาน	๒๓๕
๑๘	ไทยได้อะไรจากพระพุทธศาสนา	๒๔๗
๑๙	เหตุที่มีพระพุทธรูป	๒๕๙
๒๐	พระพุทธรูปปางต่างๆ	๒๗๓
๒๑	พระพุทธรูปทรงเครื่อง	๓๑๙
๒๒	พระพุทธรูปฉลองพระองค์	๓๓๗
	บันทึกท้ายเล่ม	๓๕๑
	ดัชนีค้นคำ	๓๖๓

แผนที่ประเทศอินเดีย สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

หัวเสารูปสิงห์สี่ทิศที่สารนาถ
มีข้อความที่พระเจ้าอโศกมหาราชจารึกไว้ได้รูปสิงห์ว่า
“สตฺยเมว ชยเต” แปลได้ว่า “ความจริงชนะทุกสิ่ง”

วินัยเป็นเหตุ

ผู้ที่อ่าน ตามรอยพุทธประวัติ และ เกิดครั้งพุทธกาล มาแล้ว ย่อมทราบดีว่าพระพุทธศาสนาถูกฝายตรงข้ามจ้องทำลายอยู่ทุกขณะ แม้ในหมู่พระสาวกเองก็เริ่มมีความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน เท่าที่ปรากฏ ก็เนื่องมาจากไม่เข้าใจเรื่องพระวินัยเป็นส่วนมาก

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า “คัมภีร์พระไตรปิฎก” ในคัมภีร์นี้แบ่งออกเป็น ๓ หมวดคือ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม แต่ละหมวดมีคำอธิบายโดยพิสดาร ผู้ต้องการทราบเรื่องพิสดารต้องไปหาอ่านจากเรื่องพระไตรปิฎกโดยเฉพาะ ในที่นี้กล่าวไว้พอให้ทราบเท่านั้น ส่วนเหตุที่เรียกว่า “ไตรปิฎก” ตามหนังสือทั่วๆ ไปอธิบายว่า คำ “ปิฎก” หมายถึง “ตำรา” ก็มี แปลว่า “ภาชนะ” ก็ได้ ฉะนั้นจึงแปลกันโดยมากกว่าสามตะกร้าหรือสามกระจัด ซึ่งบางท่านเห็นว่าไม่เป็นการสมควรที่จะเอาสิ่งที่เคาะฟไปใส่ในภาชนะดังกล่าว อ้างคำของซัลเดอร์ว่าแปลคำ “ปิฎก” ว่า “ขุมทรัพย์” หรือ “คลังทรัพย์” จะดูเหมาะสมกว่า

ตามความเข้าใจของผู้เขียนเห็นว่า การที่ต้องมีพระวินัยเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระสาวกมีจำนวนมาก ก็ควรที่พระสงฆ์จะต้องทราบแนวทางที่ต้องปฏิบัติร่วมกันให้ถูกต้อง เพราะการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นของใหม่ ไม่เหมือนการปฏิบัติของฆราวาสที่ชอบทำอะไรตามใจตนเอง และนิสัยของผู้ที่มาบวชบางคนก็มาจากลัทธิศาสนาอื่น มาจากชาวบ้านที่มีความเป็นอยู่ต่างกัน ฉะนั้นผู้ที่มาบวชใหม่จึงเห็นวินัยเป็นข้อบังคับกำหนดให้ปฏิบัติอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งผิดไปจากความหมายที่แปลคำ “วินัย” ว่าหมายถึง “การนำไปให้พิเศษ” ซึ่งหมายถึงการฝึกตนให้ดีขึ้นมากกว่า เพื่อ

ความชัดเจนจะขออนุญาตนำคำอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)) มาให้อ่านเป็นความรู้ ผู้ที่ไม่เคยอ่านก็จะได้ทราบความหมายที่แท้จริงดังต่อไปนี้ (หนังสือ *คู่มือชีวิต*)

“วินัยแปลว่าอะไร? ท่านแปลว่า “การนำไปให้พิเศษ” ภาษาของพระแปลได้แบบนี้ ซึ่งในภาษาทางปฏิบัติก็แปลว่า “การฝึก” นั่นเอง แต่ห้ามแปลว่า “ข้อบังคับ” ไม่รู้ว่าทำไมคนไทย ไปแปลว่าข้อบังคับ ย้ำอีกทีว่า “วินัย” แปลว่าการนำไปให้พิเศษ หมายความว่าชีวิตมนุษย์เรานี้จะต้องพิเศษจะประเสริฐได้ก็ด้วยการนำไปให้ถูกทาง

“พอนึกถึงวินัยของพระ ก็จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงฝึก ให้พระมีวิถีชีวิตที่ดีด้วยอาศัยวินัย จึงจัดตั้งขึ้นมาเป็นรูปแบบ ซึ่งถ้ารูปแบบนี้คนปฏิบัติโดยมีความเข้าใจ ใช้ปัญญา และได้จิตใจมาช่วยด้วย เช่น พอใจ สัมครใจ เต็มใจ ตั้งใจอยากฝึกให้เป็นด้วยก็ได้ดี แต่ถ้าไม่มีด้านปัญญาและจิตใจเข้ามา มันก็เหลือแต่รูปแบบ”

เท่าที่ทราบคำสอนที่เป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นสั่งสอนพระสาวกทั้งหลาย กล่าวโดยสรุปมีอยู่เพียง ๓ ประการคือ

๑. การเว้นจากความชั่ว ด้วยกาย วาจา และใจ
๒. การทำความดี ด้วยกาย วาจา และใจ
๓. การทำใจให้หมดจดบริสุทธิ์

หลักการดังกล่าวบรรดาพระอรหันตสาวกที่พระพุทธองค์ทรงส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องเป็นผู้ไม่กล่าวร้าย ไม่ใช้ถ้อยคำที่จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเดือดเนื้อร้อนใจ จะต้องพูดและกระทำด้วยความเมตตา กรุณา ประพฤติตนเคร่งครัดอยู่ในระเบียบวินัยและแบบแผน เป็นต้นว่ารู้จักประมาณในการบริโภค ไม่เห็นแก่กิน ไม่เห็นแก่นอน มีความตั้งใจแน่วแน่เข้มแข็ง

ก็บรรดาพระสาวกที่มาบวชนั้น มีฐานะอาชีพความเป็นอยู่ต่างกัน สติปัญญาและความตั้งใจก็มีไม่เท่ากัน บางคนมาบวชเมื่อแก่แต่ความตั้งใจสูงก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็มี และบางคนมาบวชเมื่อแก่ ไม่รู้จักการทำให้หมดจดบริสุทธิ์ ก็ทำให้ผู้อื่นพลอยวุ่นวายไปด้วย ดังเรื่องของพระสุภัททะซึ่งมีเรื่องกล่าวถึงในพุทธประวัติว่าอยู่ในสำนักพระมหากัสสปเถระ ณ เมืองปาวา อยู่มาวันหนึ่งพระมหากัสสปเถระ ผู้ได้รับประทานผ้าสังฆาฏิจากพระบรมศาสดา มีความระลึกถึงพระพุทธองค์ ด้วยไม่ได้เฝ้ามานานแล้ว เพราะได้รับมอบหมายให้มาดูแลคณะสงฆ์อยู่ที่เมืองปาวา ไม่ได้ทราบข่าวคราวของพระพุทธองค์ว่าเป็นอย่างไร จึงได้พาพระสงฆ์บริวาร ๕๐๐ รูปเดินทางไปเมืองกุสินารา วันนั้นแดดกล้า พอตะวันเที่ยงก็รู้สึกอ่อนล้า จึงแวะเข้าพักใต้ร่มไม้ข้างทาง รอให้ตะวันคล้อยต่ำแดดอ่อนลงแล้วค่อยเดินทางต่อ ขณะนั้นมีอาชีวกผู้หนึ่งเดินมาตามเส้นทางกุสินาราที่แปลกสะดุดตา ก็คือเอาดอกมณฑารพเสียบไม้ถือต่างร่วมกันแดดไม่เคยมีใครทำอย่างนี้มาก่อน

พระมหากัสสปเถระรู้ดีว่าไม่ใช่เรื่องปกติธรรมดา เพราะดอกมณฑารพเป็นดอกไม้สวรรค์ จะมีได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุสำคัญ

เท่านั้น ครั้นสอบถามถึงที่มาของดอกไม้ จึงทราบว่พระบรมศาสดา
ปรีณิพพานได้ ๗ วันแล้ว ดอกมณฑารพนี้ก็เก็บมาจากที่ปรีณิพพาน
ขำวนี้ทำให้พระภิกษุที่ยังไม่หลุดพ้นจากกิเลสต่างพากันปริเทวนา
การลงนอนเกลือกกลิ้งร้องไห้รำพันถึงพระบรมศาสดา

ก็ในบรรดาพระสงฆ์ที่มานั้น มีอยู่องค์หนึ่งมาบวชเมื่อมีอายุ
มากแล้ว มีชื่อว่าสุภัททะ เมื่อเห็นภิกษุทั้งหลายโอดครวญแสดง
ความเสียใจอาลัยรัก ก็ร้องห้ามว่า “หยุดเถิด อย่าได้เศร้าโศกเสียใจ
ถึงพระสมณะอยู่เลย เวลานี้เราพ้นจากข้อบังคับของพระสมณะแล้ว
ด้วยท่านสอนว่าสิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควร เราเกรงก็ต้องทำตาม ลำบาก
ใจนัก บัดนี้ไม่มีใครมาคอยบังคับเราต่อไปแล้ว เราพอใจจะทำอะไร
ก็ทำได้ตามต้องการ ไม่ต้องเกรงใจใครอีก”

พระมหากัสสปเถระได้สดับแล้ว ก็คิดจะตำหนิว่ากล่าว แต่
เห็นว่ายังไม่ควรแก่เวลา จึงเพียงแต่ห้ามปรามโดยทางธรรมให้สงบ
ระงับจิตใจ แล้วออกเดินทางโดยรีบด่วน เพื่อจะได้ถวายบังคม
พระยุคลบาทพระบรมศาสดา (ดังได้เล่าไว้แล้วในหนังสือ *ตามรอย
พุทธประวัติ*)

ก็น่าประหลาดอยู่ ที่พระสุภัททะมาบวชเมื่ออายุมากแล้ว ก็
น่าจะมีสติรู้คิดว่ตนเข้ามาบวชเพราะอะไร แล้วทำตนเป็นคนไม่รู้จัก
กาลเทศะ ทำตามใจตนเอง พระมหากัสสปเถระเห็นว่าการกระทำ
ของพระสุภัททะเป็นการละเมิด ฉะนั้นหลังจากการแจกพระสารีริกธาตุ
ผ่านพ้นไปแล้ว ยังมีพระภิกษุรวมอยู่เป็นจำนวนมาก พระมหากัสสป
เถระจึงนำคำพูดของพระสุภัททวุฑฒ (ในครั้งนั้นมีภิกษุชื่อสุภัททะ
๒ รูป พระสุภัททะ เมืองปาวา บวชเมื่อแก่จึงมีชื่อว่า “สุภัททวุฑฒ”

อีกองค์หนึ่งเป็นปริพาชกบวชภายหลัง จึงเรียกว่า “สุภัททปริพาชก”) กล่าวติเตียนพระวินัยมาแล้วให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วพูดชักชวนว่า “เมื่อมีผู้ติเตียนพระธรรมวินัยเช่นนี้ เราทั้งหลายจงมาทำสังคายนา ธรรมะและวินัยกันเถิด มิฉะนั้นวาทะที่มีใช้ธรรมะ มีใช้วินัย ก็จะมีทวีมากขึ้น พระธรรมวินัยก็จักลบลือน ผู้ที่กล่าวธรรมะและวินัยก็จะถดถอยน้อยลง”

ดังนั้นแสดงว่ารอยร้าวในพระศาสนาได้เริ่มขึ้นแล้ว แต่ก่อนที่จะเล่าถึงความเป็นมาของพระธรรมวินัย เรามารู้จักภิกษุที่ชื่อสุภัททะ หรือที่ใน พระปฐมสมโพธิกถา เรียกว่า “วุฒบวรพชิต” คือบวชเมื่อแก่เสียก่อน เพื่อจะได้ทราบภูมิหลังว่ามีชีวิตเบื้องต้นเป็นอย่างไร จึงได้พูดเช่นนั้น

แต่เดิมสุภัททะภิกษุมืออาชีพเป็นช่างตัดผมอยู่ในเมืองอาตุมา เป็นคนมีเมียมีลูกมาก่อน มีบุตรชาย ๒ คน ต่อมาได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมายังเมืองอาตุมา สุภัททะจึงให้บุตรชายทั้งสอง เอาเครื่องตัดผมของตนออกมารับจ้างตัดผมชาวบ้านทั่วไป แต่ไม่คิดค่าจ้างเป็นเงินตรา ขอแลกเอาเครื่องปรุงร่งข้าวยาคุุเพียงอย่างเดียว เมื่อได้เครื่องปรุงร่งข้าวยาคุุพอแก่ความต้องการแล้ว จึงให้คนปรุงร่งข้าวยาคุุไว้ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงก็นำไปถวาย ครั้นพระพุทธเจ้าตรัสถามและรู้ที่มาของข้าวยาคุุนั้นแล้ว ทรงไม่รับและทรงติเตียน นอกจากนี้ยังได้ทรงบัญญัติสิกขาบท มิให้บรรพชิตชักชวนคนให้ทำในสิ่งที่ไม่สมควรแก่ภิกษุจะบริโภค และภิกษุที่เคยเป็นช่างตัดผมไม่ควรเก็บรักษาเครื่องตัดผมเครื่องโกนผมไว้ประจำตัว

พระสุภัททะซึ่งเคยมีชีวิตแบบฆราวาสมาจนเคยตัว เมื่อมาบวชต้องอยู่ในระเบียบวินัยก็ไม่พอใจ ยิ่งถูกตำหนิเรื่องรับบริจาค

เครื่องปรุงข้าวยาकुเข้าอีก ก็ยิ่งแค้นเคืองมากขึ้น จนนั้นเมื่อได้ข่าวว่าพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานจึงได้ดีใจ

อันที่จริงภิกษุที่ไม่รู้วินัยก็น่าจะมีอยู่มาก เพราะในครั้งนั้นยังไม่มีตำราให้อ่าน เพียงแต่บอกเล่าให้ทราบ ที่บวชใหม่ก็อาจไม่ทราบหรือไม่สนใจ ต่อเมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นจึงรู้ และบางครั้งก็ทำให้เกิดการวิวาทกันขึ้น ดังเรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดโมลิตาราม เมืองโกสัมพี วัดนี้เป็นวัดสำคัญที่โมลิตเศรษฐี ชาวเมืองโกสัมพีสร้างถวาย พระศาสดาเสด็จมาประทับอยู่เนืองๆ ที่วัดนี้มีภิกษุที่มีความรู้เชี่ยวชาญอยู่ ๒ รูป รูปหนึ่งเชี่ยวชาญทางพระวินัย เรียกว่า “พระวินัยธร” อีกรูปหนึ่งเชี่ยวชาญทางพระธรรม เรียกว่า “พระธรรมกถึก” (คำว่า “กถึก” มาจาก กถา + อิก แปลว่านักเทศน์) ภิกษุทั้ง ๒ รูปนี้เกิดทะเลาะกันขึ้นด้วยเรื่องการใช้วัจจกฏี

ซากปรักหักพัง สันนิษฐานว่าเป็นวัดโมลิตาราม เมืองโกสัมพี
ที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/mylifeandwork/2011/04/15/entry-1>

วัจจุกวีคือที่พระไทยเรียกว่า “ถาน” หรือ “ลัวม” นั่นเอง คำว่า “วัจจ” ได้แปลงมาใช้ในภาษาไทยว่า “เวจ” เคยนิยมใช้กัน อยู่สมัยหนึ่ง

เรื่องเกิดขึ้นเมื่อพระธรรมกถึกเข้าไปถ่ายในวัจจุกวี เสร็จแล้ว เหลือน้ำทิ้งไว้ในภาชนะ ต่อมาพระวินัยธรเข้าไปเห็นน้ำเหลืออยู่ใน ภาชนะ เมื่อออกมาจากวัจจุกวี จึงถามพระธรรมกถึกว่า “ท่านเหลือน้ำไว้หรือ”

“ใช่ อาตมาเหลือน้ำไว้”

“การทำอย่างนี้เป็นอาบัตินะ” พระวินัยธรบอก

“ไม่รู้ว่าจะเป็นอาบัติ และไม่เชื่อว่าจะ เป็นอาบัติด้วย”

“เมื่อไม่รู้ก็ไม่เป็นอาบัติ”

เรื่องก็น่าจะยุติเพียงเท่านั้น แต่พระวินัยธรกลับไปเล่าให้ศิษย์ ทั้ง ๕๐๐ ฟังว่า “พระธรรมกถึกนี้ชอบกล ต้องอาบัติแล้วยังไม่รู้”

ลูกศิษย์ทั้ง ๕๐๐ ไม่ฟังเปล่า เอาไปเล่าต่อจนเรื่องเข้าหูศิษย์ ของพระธรรมกถึก ศิษย์เหล่านั้นฟังแล้วอกจะแตก ก็เอาไปถ่ายทอด ให้อาจารย์ฟัง พระธรรมกถึกได้ฟังก็เลือดขึ้นหน้า เรื่องที่ควรจะจบ ก็กลับฟุ้งขึ้นมาอีก พุดขึ้นด้วยความไม่พอใจว่า “พระวินัยธรนี้ยังเงืง ที่แรกพุดว่าเมื่อไม่รู้ก็ไม่เป็นอาบัติ แล้วที่นี้กลับมาพุดว่าอาบัติ พุดไม่อยู่กะร่องกะรอย”

ในที่สุดก็เกิดโต้เถียงกัน เกิดบาดหมางกันแตกแยกออกเป็น สองพวก ไม่ทำสังฆกรรมร่วมกัน เกิดเป็นรอยร้าวในพระศาสนา เมื่อ พระศาสดาทรงทราบ ได้เสด็จมาไกล่เกลี่ยให้ปรองดองกัน แต่ภิกษุ

ทั้งสองฝ่ายมีทิวี่ไม่เชื่อฟัง กลับกราบทูลเป็นทำนองว่า ปล่อยให้พวกเขาจัดการกันเองเถิด ได้ทรงห้ามปรามอยู่ ๒-๓ ครั้ง ก็ยังไม่ยอมเชื่อ ทรงรำคาญได้เสด็จออกจากเมืองโกธัมพีไปประทับในป่ารักขิตวัน ไปอยู่กับช้างปาลิไลยก์ เหตุการณ์นี้ว่าเกิดขึ้นในพรรษาที่ ๑๐ (ดูเรื่องพิสดารในหนังสือ ตามรอยพุทธประวัติ)

ความเห็นต่างกันในเรื่องพระวินัยเป็นเรื่องจุกจิกน่ารำคาญ เพราะเป็นเพียงความคิดเห็นที่คิดกันไปคนละอย่าง แต่บางเรื่องก็เกิดจากคนที่มีหัวรุนแรงเป็นเรื่องน่ากลัว เช่น เมื่อทรงเริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ประมาณ ๑๕ ปี ในเวลานั้นพระพุทธองค์ได้รับการต้อนรับจากผู้นำของแคว้นต่างๆ ที่กำลังรุ่งเรืองมีอำนาจคือ มคธ โกศล วังสะ และอวันตี มีกษัตริย์ที่ปรากฏพระนามในพุทธประวัติก็คือ พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ ผู้ครองนครราชคฤห์ และพระเจ้าปเสนทิโกศล (ปะเสนะนะทิ) ผู้ครองนครสาวัตถี ทั้งสองพระองค์นี้ก็ยังได้รับความยกย่องน้อยกว่าพระพุทธองค์ซึ่งทรงอยู่เหนือกว่าตำแหน่งพระราชาทั้งหลาย เป็นที่เคารพสักการะของพระราชาและมหาชน

ปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดก็คือ ในการแสดงธรรมเทศนาแต่ละครั้ง จะมีมหาชนมาฟังกันอย่างล้นหลาม และฟังด้วยความสงบเงียบ ที่บรรลูลิสดาก็มีอยู่ไม่น้อย ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงเปรียบเหมือนต้นไม้สูงที่มีคนจ้องจะตัด

ในครั้งนั้นมีพระสาวกนกริตคือพระเทวทัต ได้เห็นพระศาสดาเป็นที่ยกย่องของพระราชาและคนทั้งหลาย ได้ลาลึกการบรูชามากก็รู้สึกอิจฉามีความปรารถนาจะเป็นอย่างนั้นบ้าง จึงพยายาม

เลียบเคียงที่จะเป็นผู้ดูแลปกครองคณะสงฆ์โดยไม่ได้สำนึกถึงคุณวุฒิหรือวัยวุฒิของตนว่าสมควรหรือไม่ เพราะแม้แต่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะซึ่งเป็นอัครสาวกมีความรู้ความสามารถมากกว่า พระพุทธองค์ยังไม่มอบหมายให้เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์

อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์เคยตรัสกับพระอานนทที่ว่า คนชั่วทำชั่วได้ง่าย พระเวททัตก็เช่นเดียวกัน ได้เริ่มทำความชั่วด้วยการวางแผนให้พระอชาตศัตรู ราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งในขณะนั้นแม้จะเป็นอุปราชก็ยังมีอายุน้อยอยู่ หลงเชื่อคำยุยงได้ส่งนักแม่นธนูไปดักยิงพระพุทธองค์ แต่นักแม่นธนูกลับใจเสียก่อน

เมื่อทำไม่สำเร็จในครั้งแรก พระเวททัตก็วางแผนด้วยตนเองเป็นครั้งที่สอง โดยขอให้พระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างนาฬาคีรีที่กำลังเมาเหล้าให้ออกไปทำร้ายขณะที่พระศาสดาออกบิณฑบาต แต่พระพุทธองค์ได้แผ่เมตตาให้ช้างมาหมอบลงแทบพระยุคลบาท

ครั้งที่สามพระเวททัตลงมือด้วยตนเอง กลิ้งหินจากยอดเขาคิชฌกูฏจะให้ทับพระพุทธองค์ ปรากฏว่าก้อนหินกลิ้งออกนอกทางไปกระทบกับหินก้อนอื่น ทำให้เกิดสะเก็ดหินแตกไปกระทบพระบาทจนห้อพระโลหิต

สถานที่ที่พระเทวทัตกลิ้งหินจากยอดเขาศิขณภู
ที่มา : หนังสือ พระพุทธเจ้า โดย สมบูรณ์ วาตะพุกกณะ

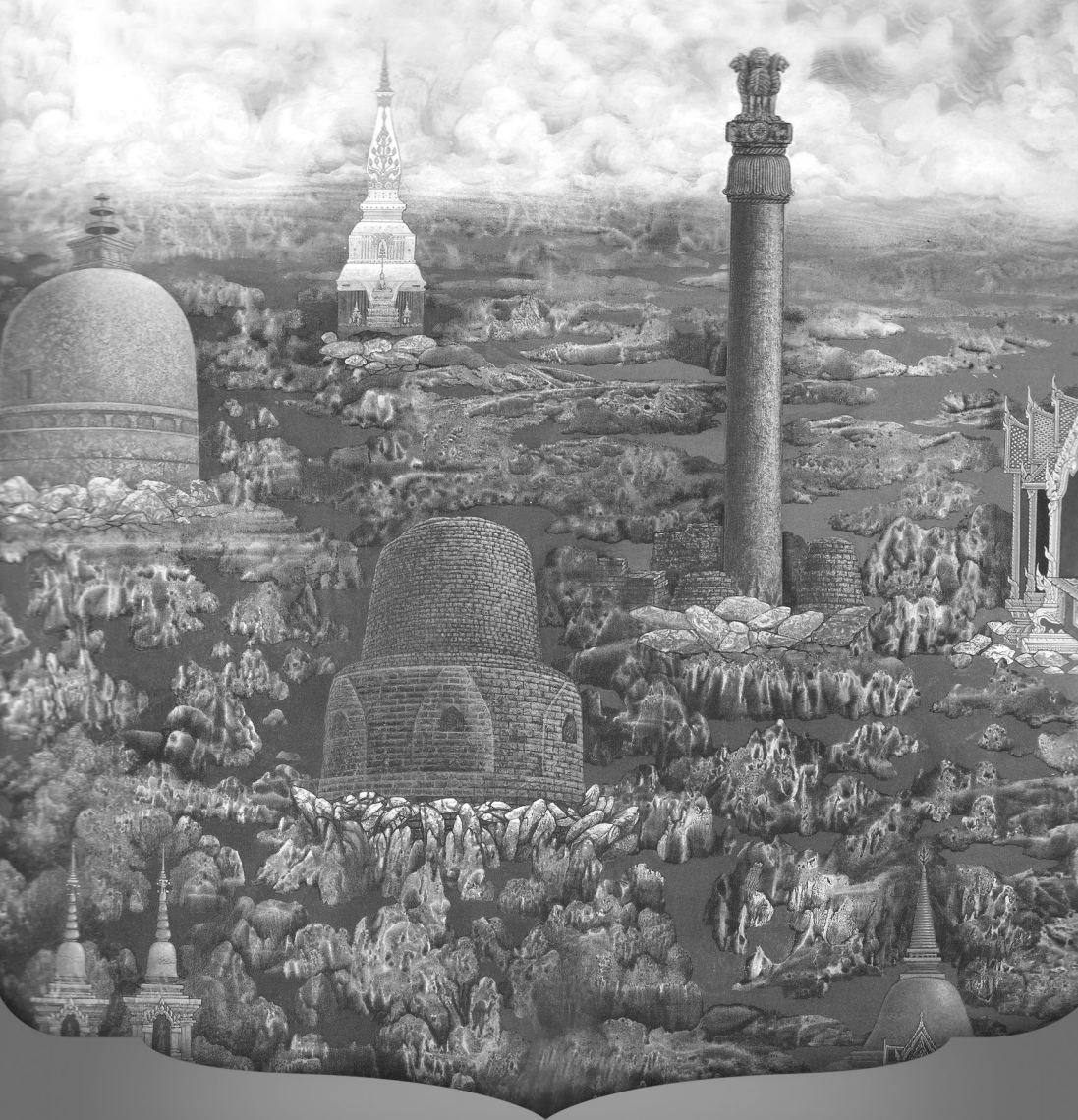

ทางขึ้นไปยังยอดเขาคิชฌกูฏ สถานที่ที่พระเทวทัตกลิ้งหินหมายจะให้ทับพระพุทธเจ้า
ที่มา : หนังสือ พระพุทธเจ้า โดย สมบูรณ์ วาตะพุกกณะ

เล่ามาเรื่อยๆ พอให้เห็นรอยร้าวในพระศาสนา ถ้าต้องการทราบ
รายละเอียดเพิ่มเติมก็หาอ่านได้จากหนังสือ ตามรอยพุทธประวัติ
และ เกิดครั้งพุทธกาล

กล่าวโดยสรุป รอยร้าวเกิดจากการไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติ
ตามพระวินัยของภิกษุ และความโลภอยากได้อยากมีอยากเป็นของ
พระเทวทัต ที่ไม่ถูกต้องตามความหมายของพระวินัย ทำให้ความ
ไม่สงบเกิดขึ้นในพระศาสนา แต่ก็ยังไม่มีใครแก้ไขอย่างไร

๒

เริ่มทำสังคายนา

ครั้นพระบรมศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๗ วัน พระสุภัททวุฑฒซึ่งเคยถูกพระพุทเจ้าติเตียนดังกล่าวข้างต้น มีใจผูกอาฆาต เมื่อทราบเรื่องก็มีความดีใจ ในขณะที่ภิกษุอื่นพากันร้องให้คร่ำครวญ พระสุภัททวุฑฒก็ร้องห้ามไม่ให้ร้อง และเมื่อไปถึงเมืองกุสินาราก็ยังกล่าวตำหนิพระบรมศาสดาในท่ามกลางสังฆสภาอีก พระมหากัสสปเถระได้ฟังแล้วบังเกิดธรรมสังเวช ได้ดำริในใจว่า “พระพุทเจ้าเพิ่งจะปรินิพพานได้เพียง ๗ วันเท่านั้น ก็มีภิกษุอลัชชีมากล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัยในท่ามกลางสังฆสภาอีกเช่นนั้น ต่อไปมียิ่งร้ายขึ้นไปอีกหรือ สมควรเรียกประชุมสงฆ์องค์อรหันต์ทั้งหลายหาทางป้องกันเสียแต่ต้นและกำจัดอลัชชีให้หมดไป”

ครั้นการถวายพระเพลิงพระสรีระพระพุทองค์เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระมหากัสสปเถระจึงเรียกประชุมสงฆ์ แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นให้ทราบ และแจ้งต่อไปว่าจะทำสังคายนาพระวินัยให้ชัดเจน ที่ประชุมตกลงกันว่าจะทำสังคายนาที่เมืองราชคฤห์ เพราะในเวลานั้น กษัตริย์ที่ครองแคว้นใหญ่และมีความเลื่อมใสพระพุทศาสนาอย่างชัดเจน ก็เหลือแต่พระเจ้าอชาตศัตรูเพียงพระองค์เดียว ทั้งกรุงราชคฤห์ก็มีชัยภูมิที่เหมาะสม การคมนาคมสะดวก เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์

ซากเมืองราชคฤห์ เมืองหลวงแคว้นมคธในสมัยพุทธกาล

เมื่อได้รับฉันทานุมัติเช่นนั้นแล้ว คณะพระมหาเถระก็ออกเดินทางไปยังกรุงราชคฤห์ ได้ถวายพระพรให้พระเจ้าอชาตศัตรูทราบความประสงค์และขออนุญาตทำสังคายนาที่กรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรูที่เคยหลงผิดร่วมคิดกับพระเทวทัตทำปิตุฆาต ต่อมาได้กลับพระทัยสำนึกผิด เมื่อทรงทราบว่าคณะพระเถระจะทำสังคายนา ก็รู้สึกดีพระทัยที่จะได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมทางพระศาสนา จึงตรัสถามว่า “พระเป็นเจ้าประสงค์จะทำสังคายนา ณ สถานที่ใด”

พระมหาเถระถวายพระพรว่า “เจริญพร จะทำที่ถ้ำสัตตบัณณิฏาเวหาระซึ่งเป็นสถานที่เงียบสงัด ไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะกับการประชุม”

บริเวณถ้ำสัตตบดิน္นิ สถานที่ทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก
ปัจจุบันเพดานถ้ำได้ถล่มลงมาปิดปากถ้ำหมดแล้ว

พระเจ้าอชาตศัตรูทราบความประสงค์เช่นนั้นแล้ว มีรับสั่งให้
เสนาข้าราชการไปปรับสถานที่บริเวณหน้าถ้ำสัตตบดิน္นิให้เรียบร้อย
แล้วปลูกปะรำที่หน้าถ้ำ ปลูกดอกสนะให้พร้อมเสร็จ

การสังคายนาได้เริ่มหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว
๓ เดือน (บางแห่งว่า ๔ เดือน ก็อยู่ในราวเดือน ๙ หรือเดือน ๑๐
พระมหากัสสปเถระเป็นประธาน)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเขตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ประเทศอินเดีย
เป็นภาพการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก (ปฐมสังคายนา) ณ ถ้ำสัตตบัณณิ
ใกล้เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน

การสังคายนาครั้งแรกนี้เป็นเรื่องยืดเยื้อว ขอเก็บมาเล่าเฉพาะ
เนื้อหาที่น่าสนใจบางเรื่อง พอให้ทราบว่าทำอย่างไรจะดีกว่า คือใน
ครั้งนั้นพระอานนท์ได้แถลงต่อที่ประชุมว่า พระพุทธองค์ทรงอนุญาต
ให้ทอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ ที่ประชุมซักว่า “สิกขาบทเล็กน้อยที่ว่า
นั้นคือสิกขาบทข้อไหน” พระอานนท์ตอบว่าไม่ได้ทุกถาม เมื่อเป็น
เช่นนี้ก็เกิดการอภิปรายกันต่างๆ นานาไม่เป็นที่ยุติ พระมหากัสสปเถระ
เห็นว่าขึ้นพลอยให้อภิปรายต่อไปเรื่องจะยุ่งเสียเวลา จึงประกาศว่า

“ดูกรอาวุโส ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบททั้งหลายที่พวกเราปฏิบัติอยู่ ที่บ่งถึงคฤหัสถ์ก็มีอยู่ และพวกคฤหัสถ์ก็ย่อมรู้ว่าสิกขาบทข้อใดควรแก่สมณศากยบุตร ข้อใดไม่ควรแก่ท่านทั้งหลาย ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยตามที่คิดเห็นนั้นเสีย ก็จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อเหล่าสาวกเป็นการชั่วคราว พระศาสดาของเหล่าสาวกดำรงอยู่เพียงไร สาวกเหล่านี้ก็ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเพียงนั้น ครั้นพระศาสดาปรินิพพานแล้ว เหล่าสาวกก็ไม่ศึกษาในสิกขาบท

ดูกรอาวุโส ถ้าความพร้อมพร้อมของสงฆ์มีสมบูรณ์เต็มที่แล้ว สงฆ์พึงไม่บัญญัติสิกขาบทที่ยังมิได้ทรงบัญญัติ พึงไม่ตัดทอนสิกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้ว พึงสมათานประพฤตินในสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติไว้นี้เป็นนิตย์... ท่านผู้ใดเห็นสมควร ท่านผู้นั้นพึงพูดขึ้น”

ที่ประชุมสังคายนาเงียบกريب ไม่มีใครคัดค้าน ต่างเห็นตรงกันว่าไม่ควรเพิ่มและไม่ควรตัด ให้ถือตามสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นไว้

เรื่องก็ควรยุติลงเพียงนั้น แต่ปรากฏว่าการประชุมสังคายนาครั้งนั้น เป็นการประชุมของคณะสงฆ์เพียงกลุ่มหนึ่ง ไม่ได้ประชุมพระสงฆ์ทั้งหมด ฉะนั้นจึงมีเรื่องกล่าวไว้ในจุลวรรคแห่งพระวินยปิฎกว่า ในสมัยที่ประชุมสังคายนานั้นเอง พระปุราณะได้พาภิกษุบริวาร ๕๐๐ รูป เดินทางมาจากทักขินคิริ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองราชคฤห์ (ที่ทักขินคิริมีอารามชื่อทักขินคิริวิหาร พระพุทธองค์เคยเสด็จมาประทับพักแรมที่อารามแห่งนี้) คณะของพระปุราณะได้มาพักที่เวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ ได้มีพระภิกษุที่เข้าประชุมทำการ

สังคายนา มาแจ้งผลการประชุมให้ทราบ พระปุระณะจึงพูดว่า “พระธรรมวินัยที่ท่านทั้งหลายได้ทำไป ก็เป็นการดีแล้ว พวกท่านควรถือตามนั้น ในส่วนของอาตมาเคยได้ฟัง ได้รู้จากสำนักพระบรมศาสดา ก็จะถือตามที่ได้ฟังมานั้นไม่เปลี่ยนแปลง”

การที่พระปุระณะไม่ยอมรับรองการทำสังคายนาครั้งแรกที่ถ้ำสัตตบถนั้น ท่านก็ไม่ได้กล่าวอะไรรุนแรง เพียงแต่ขอให้พระมหากัสสปเถระทำสังคายนาใหม่ พระมหากัสสปเถระก็เป็นนักประชาธิปไตย ไม่ถืออันเอาแต่ความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ เมื่อมีผู้ขอร้องก็ยินดีทำให้ ได้เรียกประชุมสงฆ์ทำสังคายนาอีกครั้งหนึ่ง ก็เป็นการเรียบร้อย พระปุระณะเห็นชอบด้วยแต่ไม่ทั้งหมด มีบางอย่างที่จะทำตามความชอบใจของตน ซึ่งก็คงไม่ร้ายแรงอะไรนัก

แม้ว่าการทำสังคายนาครั้งแรกจะใช้เวลาจนถึง ๗ เดือน และยังมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยอยู่อีกบ้างก็ตาม แต่ก็ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเกิดความปิติให้มีการฉลองเป็นเวลานานถึงเดือนครึ่ง บางทีจะมีผู้สงสัยบ้างว่า เหตุใดจึงใช้เวลาสังคายนานานถึง ๗ เดือน เรื่องนี้ไม่มีบันทึก รายงานการประชุม คงจะตอบให้ชัดเจนไม่ได้ แต่ดูจากข้อมูลบางอย่างแล้วก็คิดว่าเป็นเรื่องของความคิดเห็น ก็คงจะมีการโต้แย้งหาข้อสรุปได้ยาก ดูจากการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในปัจจุบันก็น่าจะคล้ายๆ กัน

ความจริงต้นเหตุที่ทำให้สงฆ์เกิดการทะเลาะวิวาทกันนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ในจุลวรรคสมณชณกะแห่งพระวินัยปิฎก ว่ามีมูลมาจากเหตุต่อไปนี้

๑. วิวาทกันว่า นี่เป็นวินัย นี่ไม่เป็นวินัย
๒. วิวาทกันว่า นี่เป็นธรรม นี่ไม่เป็นธรรม
๓. วิวาทกันว่า นี่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ นี่พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้
๔. วิวาทกันว่า นี่พระพุทธเจ้าได้เคยประพฤติ เคยปฏิบัติ
นี่พระพุทธเจ้าไม่เคยประพฤติ ไม่เคยปฏิบัติ
๕. วิวาทกันว่า นี่เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
นี่เป็นเรื่องที่ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
๖. วิวาทกันว่า นี่เป็นอาบัติ นี่ไม่เป็นอาบัติ
๗. วิวาทกันว่า นี่เป็นอาบัติเล็กน้อย นี่เป็นอาบัติมาก
๘. วิวาทกันว่า นี่เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ นี่เป็นอาบัติที่ไม่มี
ส่วนเหลือ
๙. วิวาทกันว่า นี่เป็นอาบัติหยาบ นี่เป็นอาบัติไม่หยาบ

เพียง ๙ ข้อที่กล่าวมานี้ก็เป็นเรื่องที่ได้เถียงกันไม่รู้จักจบ
ดังได้ยกบางเรื่องมาเป็นตัวอย่างข้างต้น และเมื่อเกิดวิวาทกันขึ้น
แล้วก็ไม่มีบทบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรที่จะนำมาอ้าง ผู้ที่จะจำ
พระวินัยไว้ได้ทั้งหมดก็มีอยู่น้อย แม้แต่พระอานนทซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้
ได้ถวายงานรับใช้ใกล้ชิดมาตลอด ได้ยินได้ฟังพระดำรัสของ
พระพุทธองค์มากกว่าภิกษุทั้งหลาย ก็ยังมีข้อบกพร่องถูกปรับอาบัติ
ในที่ประชุมสังคายนา

เหตุที่ถูกปรับอาบัติก็เนื่องมาจากพระอานนท์แถลงในที่
ประชุมว่า พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ถือนสิกขาบทเล็กน้อยได้ ที่นี้

ก็เกิดการซักกันขึ้นว่า สิกขาบทเล็กน้อยนั้นมีอะไรบ้าง พระอานนท์ ก็ตอบว่าได้แต่ฟัง ไม่ได้เฉลียวใจว่าจะมีเหตุเช่นนี้เกิดขึ้น และไม่มี ช้องจะทูลถามให้ชัดเจน จึงต้องยอมจำนนว่าไม่ได้ทูลถาม ความจริงก็ไม่ใช่ความผิดของพระอานนท์ แต่เมื่อจะปรับอาบัติกับท่าน ก็ไม่ขัดขืนความเห็นของที่ประชุม แล้วพลอยถูกปรับในเรื่องอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกดังต่อไปนี้

๑. ปรับในข้อที่ไม่ทูลถามถึงสิกขาบทเล็กน้อยนั้นมีอะไรบ้าง
๒. ปรับเรื่องเหยียบผ้าวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำฝน) ของ พระพุทธรองค์ (ยังไม่พบต้นเรื่อง)
๓. เหตุที่ปล่อยให้พวกสตรีถวายบังคมพระสรีระก่อน พระสาวก เป็นเหตุให้น้ำตาของสตรีเหล่านั้นตกเปียกเปื้อนพระสรีระ
๔. เรื่องไม่ทูลวิงวอนพระศาสดาให้ทรงดำรงอยู่ตลอดกับกาลปี (ช่วงกำหนดอายุของโลก) ในเมื่อพระองค์ทรงให้โอกาส
๕. เป็นผู้ชวนชายให้สตรีได้บวชในธรรมวินัย

พระอานนท์ยอมรับในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะเห็นว่าไม่ใช่ เรื่องร้ายแรงอะไร และได้อธิบายเหตุผลอย่างตรงไปตรงมาว่า

๑. เพราะมิได้รำลึกถึงว่าจะมีเหตุอย่างนั้นเกิดขึ้น
๒. การเหยียบผ้าวัสสิกสาฎกไม่ได้เกิดเพราะความไม่เคารพ เป็นด้วยความบังเอิญ (พระอานนท์เป็นผู้ดูแลชักตากเก็บผ้าสบงจีวร ของพระศาสดา จะพลั้งเผลอขึ้นเมื่อใดไม่ทราบ ผู้ที่กล่าวโทษคงจะ จับตาดูอยู่)

๓. เพราะเห็นว่าสตรีเหล่านั้นไม่ควรอยู่ในเวลาวิกาล จึงให้นางทั้งหลายถวายบังคมก่อน

๔. เป็นเพราะมารดลจิต จึงมิได้กราบทูลวิงวอน

๕. เป็นเพราะเห็นว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นพระเจ้าข้า ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องภิกษุณี

คำชี้แจงของพระอานนท์เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่ใครๆ ก็คิดอย่างนั้นได้ เพราะไม่เป็นเรื่องร้ายแรงอะไร แต่เมื่อจะปรับก็ไม่ได้แย้ง และได้กล่าวทิ้งท้ายว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นอาบัติทุกกฏนั้น แต่เพราะเชื่อท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอแสดงทุกกฏนั้น ณ บัดนี้”

คำว่า “อาบัติ” นั้นหมายถึงการล่วงละเมิด โทษแห่งการกระทำที่เกิดแต่การละเมิดสิกขาบท และอาบัติทุกกฏนั้นก็ใช่ว่าเป็นอาบัติเบาที่เรียกในภาษาบาลีว่า “ลหุอาบัติ” การกระทำของพระอานนท์ไม่ได้ทำให้เสียหายอะไร เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ ฉะนั้นท่านจึงยอมรับให้ปรับอาบัติทุกกฏแต่โดยดีเพื่อตัดปัญหา

ในการสังคายนาครั้งแรกนี้ ตามความเห็นของพระอัครคณาธิการ (ขวินทร์ สระคำ) ได้สรุปผลที่ได้ไว้ ๔ ประการคือ

๑. ได้ร้อยกรองพระธรรมวินัยเข้าเป็นหมวดหมู่ เป็นระเบียบเรียบร้อย

๒. การปฏิบัติของพระอานนท์และการลงพรหมทัณฑ์พระจันนะ (ดูในหนังสือ ตามรอยพุทธประวัติ) เป็นตัวอย่างที่ดี ซึ่งถึงหลักประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง

๓. ทำให้คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ดำรงมั่น และได้ตกทอดมาถึงพวกเราทุกวันนี้

๔. แสดงถึงความสามัคคีของพระภิกษุสงฆ์ที่ได้พรังพรอร่วมกันทำสังคายนา เป็นแบบอย่างที่ดี จนได้ถือเป็นตัวอย่างในการทำสังคายนาในกาลต่อมา

เข้าใจว่าหลังจากสังคายนา พระเจ้าอชาตศัตรูคงจะได้เอาพระทัยใส่ดูแลคณะสงฆ์มากขึ้น พวกอลัชชีก็ระวังตัวไม่กล้าทำอะไรให้เป็นที่ขุ่นเคือง แต่พระเจ้าอชาตศัตรูยังชอบที่จะทำสงครามกับกษัตริย์ใกล้เคียงอยู่ โดยเฉพาะแคว้นวัชชีที่แม้จะตกอยู่ในอำนาจของพระองค์แล้วก็ตาม แต่เมื่อใดที่เจ้าลิจฉวีมีความสามัคคีรวมกำลังตั้งมั่นกันได้อีก สงครามระหว่างมคธ (ราชคฤห์) กับวัชชี (เจ้าลิจฉวี) ก็คงจะเกิดขึ้นอีกเป็นแน่

ด้วยเหตุนั้น หลังจากทำสังคายนาได้ ๑๗ ปี หรือหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๑๗ ปี พระเจ้าอชาตศัตรูได้ย้ายราชธานีจากราชคฤห์ไปตั้งราชธานีใหม่บนฝั่งแม่น้ำคงคา ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับแคว้นวัชชี เรียกราชธานีใหม่ว่า “ปาฏลีบุตร” หรือ “กุสุมนคร” หรือ “ปุพฺพนคร” (คือเมืองปัฏนะในปัจจุบัน) ชื่อเมืองนี้เขียนกันหลายอย่าง เขียนตามแบบบาลีเป็น “ปาฏลีปุตตะ” เขียนแบบภาษาปรากฤต (ภาษาของคนพื้นเมืองอินเดียโบราณซึ่งสืบเนื่องมาจากพวกอริยกะ) เป็น “ปาทลีปุตตะ” เมืองปาฏลีบุตรเป็นเมืองสำคัญในพระพุทธศาสนา ใน *คัมภีร์ทีฆนิกาย* กล่าวว่า เดิมปาฏลีบุตรเป็นเพียงตำบลชื่อ “ปาฏลิกาม” พระศาสดาเคยเสด็จมาประทับก่อนปรินิพพาน และต่อมาเมื่อปรินิพพานแล้วได้เชิญ “ธัมมกรก”

(หม้อกรองน้ำ) และ “รัตประคต” (ผ้าคาดอกหรือเอว) ของพระ ศาสตามาประดิษฐานไว้ในสถูปที่เมืองปาฏลีบุตรนี้

ผู้อ่านคงทราบดีแล้วว่า ราชวงศ์ของพระเจ้าอชาตศัตรูเป็น ราชวงศ์ลูกฆ่าพ่อติดต่อกันมาหลายรัชกาล ชาวเมืองไม่ชอบใจจึง พากันล้มราชวงศ์พระเจ้าพิมพิสาร (อ่านเรื่องพิสดารในหนังสือ *เกิด ครั่งพุทธกาล* ของผู้เขียน) แล้วยก “สุสุนาค” ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน

สุสุนาคเป็นใคร มาจากไหน เป็นเรื่องสนุกกว่ารู้อีกคนหนึ่ง

ใน *คัมภีร์มหาวงศ์* เล่าว่า เจ้าลิจจวียงคหนึ่งได้พานางนคร ไสภินีไปลับนอนด้วย ๗ วัน แล้วส่งกลับมายังที่อยู่ของนาง ต่อ มานางนั้นก็มีครรภ์คลอดบุตรออกมาเป็นขึ้นเนื้อ นางมีความละอาย จึงเอาผ้าสาลีห่อขึ้นเนื้อแล้วเอาใส่หม้อปิดฝานึก ให้นางนมคนหนึ่งเอา ไปทิ้งที่กองขยะในเวลาเที่ยงคืน

ครั้งนั้นพญานาคตนหนึ่งซึ่งรักษาพระนครราชคฤห์มาพบเข้า จึงเอาขนดหางรัดหม้อไว้ แล้วเลิกล้างพานเหนือหม้อ ส้มแดงร่วงให้ คนเห็น พร้อมกับทำเสียงดัง “สุสุๆ” ขณะนั้นอำมาตย์คนหนึ่งใน กรุงราชคฤห์มาพบเข้า มีความพอใจรับเอาไปเลี้ยงตั้งชื่อว่า “สุสุนาค กุมาร” ตามเสียงของพญานาค ต่อมาสุสุนาคได้เข้ารับราชการ ได้ เป็นอำมาตย์ของกษัตริย์กรุงราชคฤห์ ต่อมาได้ราชาภิเษกเป็น กษัตริย์ครองกรุงปาฏลีบุตร ได้รับเฉลิมพระนามว่าพระเจ้าสุสุนาค ตามนามเดิม

พระเจ้าสุสุนาคมีพระราชโอรสพระนามว่า “กาฬโคกราช” หรือ “กาลาโศก” มีพระราชธิดาพระนามว่า “พระนันทเถรี” เป็น

พระธีณาสพ เมื่อพระเจ้าสุทนต์นาคสวรรคต เจ้ากาลาโศกได้เป็น กษัตริย์แทน (ในหนังสือประวัติศาสตร์เล่มหนึ่งกล่าวว่า พระเจ้า กาลาโศกกับพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์เดียวกัน แต่ตามประวัติ ต่างกัน กล่าวไว้เพื่อเป็นข้อสังเกตเมื่อไปพบหนังสือดังกล่าว) กล่าว ตามประวัติว่า เมื่อพระเจ้ากาลาโศกครองราชสมบัติมาได้ ๑๐ ปี ตรงกับ พ.ศ. ๑๐๐ มีภิกษุวัชชีบุตรขอแก้พระวินัย ๑๐ ประการ เรียกอีกอย่างว่าวัตุ ๑๐ ประการ คือ

๑. ภิกษุสะสมเกลือใส่ในกลักเขาเป็นต้น แล้วนำไปผสมกับ อาหารอื่น ฉันได้ไม่เป็นอาบัติ ซึ่งผิดไปจากพุทธบัญญัติในวินัย ปาจิตตีย์ข้อที่ ๓๘ ที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุสังสมอาหาร ดังความว่า “อนึ่ง ภิกษุใดเคี้ยวก็ดี ฉันก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของฉันก็ดี ที่ทำการ สังสมเป็นปาจิตตีย์”

๒. ภิกษุฉันอาหารในเวลาตะวันบ่ายล่วงไปแล้ว ๒ องค์ได้ ไม่เป็นอาบัติ ซึ่งขัดกับพุทธบัญญัติในวินัยปาจิตตีย์ข้อที่ ๓๗ ที่ ทรงห้ามมิให้ภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ตั้งแต่เที่ยงวันเป็นต้นไป ดังความว่า “อนึ่ง ภิกษุใดเคี้ยวก็ดี ฉันก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของ ฉันก็ดี ในเวลาวิกาลเป็นปาจิตตีย์”

๓. ภิกษุฉันอาหารในวัดแล้ว เข้าไปในบ้านเขาถวายอาหาร ให้ฉันอีกในวันเดียวกันนั้น ภิกษุมิได้ทำวินัยกรรมมาก่อนก็ฉันได้ไม่ เป็นอาบัติ ซึ่งขัดกับพุทธบัญญัติในวินัยปาจิตตีย์ข้อที่ ๓๕ ที่ทรง ห้ามมิให้ฉันอาหารที่เป็นอดิเรก ดังความว่า “ภิกษุใดฉันเสร็จ ห้าม ภัตแล้ว เคี้ยวก็ดี ฉันก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของฉันก็ดี เป็นปาจิตตีย์”

๔. กำหนดสีมาวันเดียวกัน จะทำอุโบสถในที่ต่างๆ กันเป็นอาบัติ แต่ภิกษุชาววัชชีแสดงว่าไม่เป็นอาบัติ

๕. ถ้ามีภิกษุที่ควรนำฉันท์มาเมื่ออยู่ แต่มิได้นำมา จะทำอุโบสถกรรมเสียก่อนไม่ควร แต่ภิกษุชาววัชชีว่าควร หมายความว่าลงอุโบสถทำสังฆกรรมโดยมิรอคอยภิกษุอื่นได้

๖. ข้อปฏิบัติอันใดที่เคยปฏิบัติตามกันมาแต่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ แม้จะประเพณีผิดก็ควรประพฤติตามท่านได้

๗. ภิกษุฉันอาหารแล้ว ยังมิได้ทำวินัยกรรมก่อนฉันนมสตกที่ยังมิได้แปรเป็นนมสตกก่อนไม่ควร ภิกษุชาววัชชีว่าควรฉันได้ ข้อนี้ขัดกับพุทธบัญญัติปาจิตตีย์ข้อที่ ๓๕

๘. ภิกษุชาววัชชีเห็นว่า ภิกษุฉันเหล้าอ่อนๆ ที่ยังมิได้เป็นน้ำสุราเมาได้ ข้อนี้ขัดกับพุทธบัญญัติปาจิตตีย์ข้อที่ ๕๑ ที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุดื่มสุราเมรัย ดังความว่า “เป็นปาจิตตีย์เพราะดื่มสุราเมรัย”

๙. ภิกษุชาววัชชีแสดงว่า ภิกษุใช้ผ้าสีทณะ (ผ้ารองนั่ง) ที่ไม่มีชายก็ควร

๑๐. ภิกษุชาววัชชีแสดงว่า ภิกษุจะรับเงินและทองก็ได้ ซึ่งขัดกับพุทธบัญญัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ข้อที่ ๑๘ ที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุรับเงินและทอง

ความเห็นที่ต่างกัน ๑๐ ประการนั้น น่าจะเกิดจากพวกอลัชชีที่เข้ามาบวชอาศัยลาภผลจากพระศาสนากันมาก กล่าวกันว่าพวกอลัชชีได้กำเริบถึงขนาดฉันอาหารเวลาบ่ายและดื่มเมรัยกันอย่าง

สนุก พระเจ้ากาลาโศกก็พลอยเห็นดีเห็นงามเข้าข้างพวกอลัชชีด้วย ทรงรู้ไม่เท่าทัน แต่ยังโชคดีที่พระภิกษุณีนันทเถรีผู้เป็นพระน้องนาง ทรงทัดทานถวายคำแนะนำว่าภิกษุเหล่านั้นทำผิดวินัย จึงกลับ พระทัยได้ทัน

ในครั้งนั้นมีพระเถระที่เคร่งวินัยองค์หนึ่งชื่อพระยสะ เป็น บุตรรากันตทกพรหมณ์ ได้เดินทางมาจากเมืองโกสัมพี ได้รู้เห็น พฤติกรรมของภิกษุชาววัชชีเช่นนั้นก็ได้ว่ากล่าวตักเตือน แต่ภิกษุ ชาววัชชีก็หาเชื่อฟังไม่ ครั้งหนึ่งมีภิกษุชาววัชชีนำถาดทองคำใส่ น้ำเต็มเปี่ยมไปตั้งไว้ในโรงอุโบสถ ให้ทายกทายิกาใส่เงินลงในถาด นั้นเพื่อเอาไปถวายพระภิกษุ และแบ่งให้พระยสะด้วย แต่พระยสะ ไม่ยอมรับ กลับกล่าวติเตียนการกระทำของภิกษุชาววัชชีว่าขัด พุทธบัญญัติ ผิดทั้งผู้รับและผู้ถวาย แทนที่จะรับฟังคำเตือน ภิกษุ ชาววัชชีกลับเห็นว่าเป็นการขัดลาง ให้พระยสะไปขอขมาทายก ทายิกาที่มาทำบุญ แต่พระยสะกลับไปชี้แจงแก่บรรดาทายกทายิกา ว่าที่พูดไปนั้นถูกต้องตามพระวินัย ภิกษุชาววัชชีเป็นฝ่ายผิด ด้วยมี พุทธสุภาษิตตรัสว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันว่าพระจันทร์และพระอาทิตย์จะมีได้ ร้อนและรุ่งเรืองด้วยรัศมีนั้น ด้วยโทษมลทิน ๔ อย่างคือ หมอก ๑ ควัน ๑ ธุลี ๑ อสุรินทรานูเข้าบัง ๑ มีอุปมาฉันใด ภิกษุศากยบุตร ในพระธรรมวินัยนี้จะมีได้มีตบะ มีได้รุ่งเรืองด้วยศีลนั้น ก็ด้วยมลทิน ๔ อย่างปกปิดอยู่คือ เสพสุราเมรัย ๑ เสพเมถุนธรรม ๑ ยินดีรับ เงินและทอง ๑ เลี้ยงชีวิตโดยมิจจาคีฟ ๑”

คำชี้แจงของพระยสะทำให้บรรดาทนายทนายิกาเลื่อมใส แต่ทำให้ภิกษุชาววัชชีโกรธแค้น พวกกันไปห้อมล้อมภิกษุของพระยสะ แต่พระยสะคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าไว้แล้ว จึงหลบหนีกลับไปเมืองโกสัมพีเสียก่อน แล้วส่งข่าวไปยังภิกษุชาวเมืองปาวา ภิกษุชาวเมืองอวันตี กล่าวโดยสรุปการสังคายนาครั้งที่ ๒ มีพระยสะเถระกับพระเวตเถระเป็นหลัก ได้ทำที่วัดวาฬการาม เมืองเวสาลี ได้เลือกพระสัพพกามีเป็นประธาน เพราะที่ท่านมีอายุมากถึง ๑๒๐ ปี มีพระอรหันต์ ๗๐๐ รูปเข้าร่วมประชุม พระเจ้ากาลาโศกเป็นผู้อุปถัมภ์ทำอยู่ ๘ เดือนจึงสำเร็จ เป็นที่น่าเสียดายที่ราชวงศ์ของพระเจ้ากาลาโศกอยู่ต่อมาอีก ๒๒ ปีก็สิ้นสุดราชวงศ์

เสาพระเจ้าอโศกและโบราณสถานเมืองเวสาลี สถานที่ทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒

อย่างไรก็ตาม หลังจากสังคายนาครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๐๐ ดังกล่าวมาแล้ว ต่อมาอีก ๒๐๐ ปีก็มีการสังคายนาเป็นครั้งที่ ๓ ซึ่งถือว่าเป็นการสังคายนาที่สำคัญที่สุด ได้ทำในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นพุทธศาสนูปถัมภกผู้ยิ่งใหญ่ แต่ก่อนที่จะเล้าถึงต้นเหตุที่ต้องมีการสังคายนา ขอเล้าถึงต้นเค้าเหล่ากอของพระเจ้าอโศกมหาราชให้ทราบเสียก่อน

เสาพระเจ้าอโศกและสถูปที่เมืองเวสาลี สถานที่ทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒